

ב"ה

ספר

יסודי השולחן וזיקוקי אורזתיז

במשנת בעל התניא והשו"ע
בהלכות רבית ובהלכות עיסקא

בו נגלה יסודות השולחן העומדים מוצקים על ש"ס ופוסקים
ונמשמש בכל דברי רבינו בכללי ההלכות ופרטי הדינים
במקומם ובמרחבי ספרו
כדי שיתבארו ויתחווירו מעמיו ויתגלו רמזיו
עד שיוארו זיקוקי אורות דבריו
באור גדול

ערכתיו וסידרתי בסיעתא דשמיא
שמואל זאנאנץ

ברוקלין נ.י.
שנת תשפ"ו לפ"ק

©

Copyright '26

כל הזכויות שמורות
להמו"ל

הערות לכתוב להמחבר:

Rabbi Shmuel Zajac
1534 President Street
Brooklyn NY, 11213
Tel. 917.678.0936

shmuel.zajac@gmail.com

[illegible]

קדושין ו' ע"ב אמר אביי המקדש במלוה אינה מקודשת בהנאת מלוה מקודשת ואסור לעשות כן מפני הערמת רבית האי הנאת מלוה ה"ד אילמא דאזקפה דא"ל ארבע בחמשה הא רבית מעלייא היא ועוד היינו מלוה ופירש"י רבית מעלייתא הוא ואמאי קרי ליה הערמת רבית ועוד היינו מלוה שאף הוזהר הזה כבר מחוייבת ועומדת ע"כ.

ונראה מפירושו דהקושיא היא רק על לישנא דגמרא ואם נימא דמקדש במלוה מקודשת גם בחוב של רבית מקודשת ועומדת וכן מבואר בחי' הריטב"א דלישנא בעלמא קא קשיא ליה אבל גם ברבית גמורה אם כבר פרעתו וחזר וקידשה בו מקודשת דממון גמור הוא למלוה אלא שיש לו חובה להחזירו ללוה ואם מת אין הבי"ד מוציאין מיורשיו וגם בחזרה לא מיתקין הלאו כגזילה וכו' עכ"ל.

ובפשטות לשון הריטב"א נראה דאי נימא מקדש במלוה מקודשת גם בחוב של הלוה למלוה אפשר לקדש והא דנקט הריטב"א רק אחרי שפרעתו אז הו"ל כשלו ולא טרם הפרעון היינו דקיי"ל דאי אפשר לקדש במלוה וכן הבין המחנ"א ה' רבית סי' ב' ובאבני מילואים כ"ח סק"ב והדברים הללו תמוהים למאד כמו שתמה המנח"א דאין שייך לומר שיש כאן חוב הרי אסור לתת ברבית ואסור לתובעו ובחז"א ס' מ"ב תמה דא"כ הא בגמ' אמרין לדידיה אזהר רחמנא לבריה לא אזהר רחמנא שאין היורשין צריכים להחזיר הרבית רק בדבר מסוים מפני כבוד אביהם ובהבנת הריטב"א כהמחנ"א והאב"נ יהי' מותר ליורשין לגבות הרבית שחובה עליו להחזיר עיי"ש מ"ש בהבנת הריטב"א והנה בשטמ"ק ב"ק קי"ב הובא בשם הרמ"ה דאם נתן הלוה ליורשין אין צריכים להחזיר הובא בנתיב"מ ר"ח אבל לא כתב שיכולים לגבות וצ"ע בזה.

ובוודאי שהדברים מופלאים ובמח"א כ' אפילו נודה להריטב"א כשכבר פרעו אבל בעודו חוב בוודאי שלא יתכן שאסור לגבות ומה שייך שיש עליו חוב שאסור לתת הרבית. ונלע"ד שגם להריטב"א טרם הגביה שלו אפילו לקדש וכמו שדייק הריטב"א שקידש אחרי שפרעתי.

ואציעה בזה דברי הגמ' ס"ב ע"א בפלוגתא דר' יוחנן ור"א אם רבית קצוצה יוצאה בדינין או אינה יוצאה ואמרו שם תנאי היא דתניא ר' נחמי' וראב"י פוטרין את המלוה ואת הערב מפני שיש בהן קום ועשה מאי קום ועשה לאו משום דאמרין להו קומו אהדורו נינהו מכלל דת"ק סבר לאו בני אהדורי נינהו ודחו בגמ' מאי קום עשה לקרוע שטרא ופירש"י דלעולם כו"ע ס"ל דאינה נחשב ניתק לעשה וכו"י ואם טרם שהגיע הגביה צריך לקרוע השטר שלא יבוא לידי גביה וע"כ פוטרין.

והקשה ע"ז בגמ' מאי קסבר אי קסבר שטר העומד לגבות כגבוי דמי הא עבדיה איסורייהו ואי לאו כגבוי דמי הא לא עבוד ולא כלום ותי' לעולם לאו כגבוי דמי והא קמ"ל דשומא מלתא ע"כ.

והנה מכאן הוכיח באבנ"ז ה' רבית כהריטב"א שיש חוב טרם הפרעון דאל"כ מה שיך לומר שעומד לגבות והוא ראייה אלימתא עי"ש.

ולע"ד רש"י האיר ענינו בזה שכתב כגבוי דמיא שהרי שיעבד לו קרקעותיו על הקרן ועל הרבית.

ועוד כ' רש"י על ד' הגמ' שכבר עבדי איסוריהו וקריעתו הוי השבתו ואם גבו נמי הוו מחייבי ליה לאהדורי עכ"ל ורש"י פירשה לגמ' דלא כר' יוחנן וכן כ' הרשב"א בשטמ"ק בדעת רש"י בשם שיטת רבינו שמשון בן אברהם דהכוונה שמזה מוכרח שפליגי בפלוגתא דר"י ור"א.

ונראה בכוונת רש"י דלכך כגבוי דמיא שהרי שיעבד לו קרקעותיו על הקרן והרבית ולפי"ז גם שגבו צריך להחזיר והיינו שהחוב בעלמא אינו כגבוי ואין זה נחשב כחוב וכל זמן שלא גבו אינו חוב שלו ורק אחרי שגבו נחשב כשלו ובחדושי הריטב"א שרק לאחר שפרעתי נחשב כשל המלוה ובשטר כיון שאיכא שעבוד קרקעות הוי זה כגבוי ממש ומוכנים דברי רש"י שכתב ואם גבו נמי מחייבי לאהדורי אפילו בקידשה בחוב הזה אזי עצם הקידושין נחשב כגבוי כבר ואע"פ שטרם הקידושין אינו כחוב בעלמא מכ"מ בזה בב"א שקידשה הו"ל כגבוי וכמו בקידשה בגזל דכתב הה"מ דמקודשת דבב"א הו"ל שינוי הרשות כמו שכ' הפוסקים, וי"ל בזה.

וסרה תמיהת המח"א שאפילו נודה להריטב"א אחרי הפרעון אבל טרם הפרעון לא יתכן דתמיד נחשב כבר כגבוי כפרש"י דאיכא שעבוד דקרקעות.

והרי שעבוד נחשב כקנין ממש כמפורש בתוס' ב"ב ע"ו ע"ב שהקשה ר"ת מדוע זה מכירת שטרות הלא רק דרבנן אפילו בלא שטר הא קרקע נקנה בכסף ואפשר להקנות השעבוד ע"י קנין כסף כקונה קרקע ועי"ש בתוס' ובחי' מהריט"א בכורות מ"ח תלוי נידון זה בפלוגתא דרבא ורמ"ח אם שעבוד הו"ל קנין ממש עי"ש היטב והריטב"א בקידושין י"ד כ' דהו"ל קנין למחצה עכ"פ עוד נראה דהו"ל כקנין ממש כהר"ת ואפשר אפי' לקדש האשה בחוב זה כמו"ש לעיל. כנלע"ד.

ויש לעיין אי חוב זה של רבית אם שביעית משמטתו דהא כתוב לא יגוש וצריך שיבוא לידי נגישה וכמו המלוה לעשר שנים וכמו"ש הרמב"ם ה' שמו"ב המתנה שלא יתבענו שרק שיכול לתפוס כ' בכס"מ דנחשב נגישה וע' ש"ך קס"א שאין המלוה יכול לתפוס בע"כ וצ"ע.

פתח דבר

אודה להשי"ת שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, שנתן לי את האפשרות ללמוד את דברי רבינו הזקן בעל התניא והשו"ע, ולברר את משנתו הברורה, הבהירה ויחד עם זה העמוקה בהל' רבית והל' עיסקא, כפי שיראה המעיין בספר זה.

מתוך שבח והודאה להשי"ת על העבר - באשר ספרי זה מצטרף לספריי הקודמים, "יסודי השולחן וזיקוקי אורותיו" חלק א' במשנת רבינו בדיני אמירה לנכרי ועוד כמה עניני הל' שבת, וחלק ב' במשנת רבינו בענייני נאמנות, וכללי רוב וחזקה, וס"ס ועוד כמה ענינים המבוארים בהל' שחיטה, וחלק ג' במשנת רבינו בהל' יו"ט, וחלק ד' במשנת רבינו בהל' בדיקת וביעור חמץ, ובהל' ליל הסדר וספירת העומר - הריני מתפלל על העתיד, שישים חלקי עם יושבי בהמ"ד, ואזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות בתורתו הקדושה, ויקבע שבתי בביתו לאורך ימים וינהלני על מי מנוחות, יחד עם ב"ב שי' לאויוש"ט, ואראה בנחמה.

כאן המקום להזכיר את הוריי היקרים, א"א מורי הרה"ח יעקב יהודה ארי' לייב ואמי מורתי מרת אסתר מרים שיחיו (שהקדישו את חייהם להתעסק בהפצת היהדות והמעיינות חוצה, הדפסת אלפי ספרי תניא ברחבי העולם, עיסוק בענין "מיהו יהודי" ועוד, וקירוב לבבות לתומ"צ בדרכי נועם ושלוש (כפי שהעיד כ"ק אדמו"ר). חובה נעימה היא לי להודות להם, כיון שמאז ומקדם התמסרו עבורי לעזור לי בכל המצטרך כדי שאוכל להתמסר ללימוד התורה ללא טרדות. אנצל הזדמנות זו לאחל להם ולהתפלל עבורם שהקב"ה יאריך את ימיהם ואת שנותיהם בנעימים, ושירווי רוב נחת יהודי וחסיד מכל יוצאי חלציהם שי'.

אודה להשי"ת על שזיכני בזכות מיוחדת ללמוד וללמד תלמידים בתורתו הק' בעבר - אחת עשרה שנה בישיבה החשובה תות"ל חובבי תורה, ועשרים ושש שנים האחרונות בישיבה החשובה תות"ל מאריסטאון - ובהיות והתורה היא נצחית, ו"גילוי רצונו שבדיבורו שהוא התורה הוא נצחי" (לקו"א תניא פכ"ה), הרי קיום רצונו במצוה ללמוד וללמד שבתורה, וכ"ש

פתח דבר

ש"י ייחוד נצחי זה הוא .. גם למטה" (מאמר ב"ק אדמו"ר מליובאוויטש, ד"ה לאלה תחלק הארץ תשל"ה אות ז', ובהערה 45 שם "אלא שלמטה היא באותה שעה לבדה"); ועוד, שה"רצון העליון המיוחד בא"ס ב"ה בתכלית הייחוד הוא בגילוי לגמרי .. בנפה"א .. באותה שעה שהאדם עוסק בדברי תורה - הרי גם הנפש .. מיוחדים ממש בא"ס באותה שעה בתכלית הייחוד .. ביתר שאת .. מיוחד .. בעולמות העליונים .. וכל העולם מקבלים חיותם מאור וחיות הנמשך מהתורה" (תניא פכ"ג ועיי"ש); - וא"כ בוודאי ענין זה ניתוסף בלימוד ברבים, ובמיוחד בלימוד לתלמידים, ובלשון הרמב"ם פ"ה הי"ב "שהם הבנים המהנים לעוה"ז ולעוה"ב".

ובפשטות הרי הלימוד עם התלמידים במשך עשרות שנים פועל על כל המשתתפים ביחד: הן על התלמידים, וכדברי רז"ל "מביאו לחיי..." (ב"מ ל"ג. רמב"ם הל' ת"ת פ"ה ה"א), והן על המלמד, עד ו"מתלמידי יותר מכולם", ועד שע"י "תלמיד קטן מחדד הרב עד שיוציא ממנו בשאלותיו חכמה מפוארה" (רמב"ם פ"ה הל' ת"ת הי"ג). - אשר לכן הנני מתפלל שהקב"ה ימשיך לתת לי אפשרות זו ללמוד וללמד ולהעמיד תלמידים הרבה בתורה.

בהזדמנות זו אודה לחלק מתלמידיי בעבר, ולשאר התורמים החשובים, שהשתתפו בממונם כדי לאפשר הוצאת והדפסת חיבור זה. הנני מברכם בברכת הדיוט שהקב"ה ישפיע להם כל טוב בגשמיות ורוחניות, ויראו הרבה נחת מיוצאי חלציהם, וה' יהיה בעזרם.

כמו"כ אודה להרב משה מרדכי שי' לאופר, על עמלו הרב בבירור הדברים העמוקים והסבוכים בחיבור זה, ועריכתם בלשון צחה, בסדר נכון ובהירות רבה. הקב"ה יצליחו ויברכו בכל טוב סלה, ויראה הרבה נחת ממשפחתו.

סוף דבר אודה להתמים היקר יוסף חיים שי' זינגר, שלמדנו יחד כמה וכמה חלקים מהלכות אלו, ועזר לי לבוא למסקנות הכתובים בחיבור זה וגם סייע על ידי במציאת מקורות נוספים הקשורים לחיבור זה. הקב"ה יברכהו ויסייעהו בכל המצטרך לו בגו"ר.

הקדמה

בעזה"ש"ת זכיתי בשנים האחרונות לכתוב ולהדפיס ד' חלקים מספר "יסודי הלכה וזיקוקי אורותיו", העוסקים בבירור משנת רבינו הזקן בכמה סוגיות (חלק א' סובב אודות דיני אמירה לנכרי, וכמה עניינים בגדרי איסורי דרבנן בחולה שאין בו סכנה ועוד, בחלק ב' נתבארה משנת רבינו בענייני נאמנות, כללי רוב וחזקה, כללי ס"ס ועוד כמה עניינים המבוארים בדברי רבינו בהל' שחיטה, בחלק ג' דנו בדברי רבינו בהל' יו"ט ובחלק ד' בהל' בדיקת וביעור חמץ ועוד מהלכות הפסח).

מטרת הספר אינה לפסוק הלכה למעשה, אלא לבאר את דברי רבינו הזקן הטעונים ביאור רב. וזאת מפני שספרו של רבינו הזקן כלול מכל המקורות: ש"ס, ראשונים, טוש"ע ונושאי כליהם וכו', ולכן אי אפשר להבין את דבריו לאשורם ללא הקדמת הרקע ויסוד דבריו. רק אז, כאשר הסוגיא כולה עם מקורותיה פרוסות לפני הלומד, דברי רבינו מאירים ומזהירים כזוהר הרקיע.

וכעת זיכני השי"ת להוציא ספר נוסף על דרך הנ"ל, בביאור משנת רבינו הזקן בהל' רבית והל' עיסקא. בספר זה דנו בארוכה בדבריו בגדר איסור רבית בהלוואה ובמכירה, ודיני הקדמת מעות ויצא השער, וקרוב לשכר ורחוק מהפסד, וביאור ענין עיסקא וההיתר להלוות בדרך עיסקא, וכן את דברי רבינו בהלכות שבת לענין רבית דבריהם לצורך מצוה, ועוד הרבה עניינים כלליים המבוארים בהלכות אלו*.

ספרים אלו מתייחדים בשני בחינות:

(א) "יסודי השולחן". על כל הלכה בשולחן ערוך וכל סעיף מובא המקור מהגמרא, הראשונים, טור, בית יוסף, שו"ע המחבר והנושאי כלים. וכן הובאו רבות דברי אחרונים אחרים כדי להשוותם עם דברי רבינו, ועל ידי כך הלומד יווכח בעליל כיצד כל דברי רבינו מיוסדים בדקדוק רב על היסודות האיתנים של המקורות הקודמים.

* יש לציין במיוחד את הביאור בשיטת רבינו (בס"כ) בביאור החילוק בין טרשא האסורה וטרשא המותרת, שהאריכו הרבה מפרשים בבירור ב' הציורים שברמב"ם, ורבינו מייסד הדברים על הגדר דמכירה חלוטה.

הקדמה

(ב) "זיקוקי אורותיו". יחד עם גילוי מקורותיו של רבינו, הספר מבאר ומגלה כיצד מכל משפט של רבינו מתנוצצים "אורות" וחידושים נפלאים המתרצים קושיות המתעוררות בסוגיית הגמ' ובדברי המפרשים והפוסקים. על ידי שילוב ב' עניינים אלו יחדיו, הלומד בספר זה יוכל להבין את דברי רבינו לאשורם, ולעמוד על הייחודיות שבדבריו.

בעריכת ספר זה (כמו גם ספריי הקודמים) בכל הנ"ל נעזרתי רבות במראי מקומות וצייונים של הרב ניסן שי' מאנג'ל, הרב שלום דובער שי' לוין, הרב אברהם שי' אלאשווילי, וקונטרס רבית של הרב שבתאי אשר שי' טאיאר.

ספר זה מתמקד בהבאת מקורות ההלכה כנ"ל, מהגמ' וראשונים וטוש"ע ונ"כ, ובהתאם לזה לראות כיצד רבינו העתיק את דבריהם, באופן שישנם ב' העניינים דלעיל: (א) לראות כיצד כל דברים מיוסדים על המקורות הנ"ל. (ב) ובה בשעה, לראות היאך מתנוצצים החידושים של רבינו בכל שעל ושעל, וכיצד דבריו וביאוריו מיישבים ומתרצים דברים שהעירו והקשו במקורות הנ"ל שקדמו לרבינו. ועוד מעלה בחיבור זה, אשר הרבה פעמים השוונו את דברי רבינו עם דברי אחרונים אחרים, ויישבנו הערות ושאלות שהעירו אחרונים על דברי רבינו.

ולכן קראתי לספר זה "יסודי השולחן וזיקוקי אורותיו", אשר שם זה כולל כל הנ"ל, וכשהם נכללים יחד, הרי דברי רבינו וחידושי וזיקוקי דבריו מאירים למרחוק, בשמים ממעל ועל הארץ מתחת.

בקשר לזה יש לצטט חלק מדברי אדמו"ר האמצעי בהקדמה לשולחן ערוך רבינו, שביאר את הדרך אשר ילכו בה כדי להגיע ל"תכלית ידיעת דיני ההלכות בטעמיהן", "למי שיש לו שעת הכושר לעסוק בעיון בגמ' ובראשונים עד פסקי ההלכות האחרונים", ומבאר את סדר הלימוד, שבהקדמה ללימוד שו"ע רבינו יש ללמוד תחילה את המס' עם התוס' והאשר"י, ולחזור על פסקי דינים היוצאים מהרא"ש, לימוד טור וב"י, ופסקי השו"ע והרמ"א היוצאים מתוך דברי הב"י והד"מ, ואח"כ יש ללמוד את שו"ע רבינו בעיון עם דברי הקו"א, ועי"ז יראו גם "אשר נברר בו מפסקי הלכות המחודשים מן האחרונים כהט"ז ומ"א והאחרונים".

הקדמה

ונסיים בדברי הרב, כ"ק האדמו"ר מליובאוויטש, שביאר כיצד יש ללמוד את שו"ע (לקו"ש ח"ד ע' 1226): "כאמור לעיל, דארף מען לערנען דעם אלטן רבי'נס שו"ע בעיון, פארטיפן זיך בסגנון לשונו און מדייק זיין אין זיינעם א ווארט, וואס דורך דעם וועלן צוקומען כמה וכמה ביאורים ובירורים אויף צו קלאר מאכן די הלכה אויפן ארט און אויך צו אפלערנען דערפון אויף אנדערע ערטער אין תורה, סיי אזעלכע וועלכע זיינען פארבונדן מיט דער הלכה גופא, סיי אין ענינים וועלכע זיינען פארבונדן מיט אנדערע מקצועות פון תורה". והיינו, שכדי לברר את ההלכה על אתר, וללמוד ממנה בשאר מקומות, הן בגוף ההלכה והן בענינים המסתעפים בשאר מקצועות התורה – בהכרח ללמוד תחילה את דברי רבינו הזקן בעיון, להתעמק בסגנון לשונו ולדייק במילותיו.

יש לציין גם את דברי כ"ק אדמו"ר בהתוועדות שבת פ' פרה תשל"ה: "יש לעורר על ענין חדש.. שיש להשתדל לקבוע עתים ללימוד חלק הנגלה שבתורת רבינו הזקן.. בנוגע לחלק הנגלה - יש צורך לעורר אודות לימודם בעיון".

ולשלימות העניין יש להעתיק את דברי כ"ק אדמו"ר בדבר החשיבות בהפצת דברי רבינו, שיש בזה זיכוי הרבים, ובזה ניתוסף גם הענין דהפצת המעיינות (הממהר את ביאת משיח צדקנו), וז"ל (אג"ק חכ"ז אגרת י"רצט): "ז"ע נתקבל מכתבו וכן ספרו "מראי מקומות וציונים לשו"ע אדה"ז", ות"ח ת"ח.. ובכיו"ב ה"ז ג"כ זיכוי הרבים, ובנדו"ד - ג"כ הפצת המעיינות וק"ל". ויה"ר שהוצאת והדפסת ספר זה העוסק בדברי רבינו בשו"ע ימהר את ביאת משיח צדקנו, בגאולה האמתית והשלימה תיכף ומיד ממש.

ואנו תפילה, שעל ידי חיבור זה יתווספו לומדי שו"ע רבינו בעיון בכותלי ביהמ"ד, ואולי אזכה עוד, שיתעוררו כמה וכמה, ויקומו חבורות לומדים ללמוד ולהתעכב בעיון הראוי בדברי רבינו, ויזכו בכוח הרבים להוציא לאור הביאורים והבירורים היוצאים מדברי רבינו, וזיקוקי האור המתנוצצים מכל שעל ופינה, ולהוסיף הבנה ברורה ועמוקה יותר בדברי רבינו.

שמואל זאזאניץ

תוכן ענינים

תוכן ענינים מפורט בהמשך

א	סימן א - גודל הזהירות באיסור רבית וחומרתו
ה	סימן ב - פחות משה פרומה
י	סימן ג - האם הלוח נחשב לכופר
יג	סימן ד - גדר האיסור בשאר המתעסקים בריבית
טז	סימן ה - כללו של רבית: שבר בעד המתנת חוב
כב	סימן ו - רבית בדרך מקח וממכר
כט	סימן ז - מוחילה בריבית
מ	סימן ח - רבית במלאכה
נ	סימן ט - רבית מוקדמת ומאוחרת
סג	סימן י - היתר חוספה במקח וממכר
סו	סימן יא - רבית דברים
פב	סימן יב - איסור המלוה לקבל הנאה
פח	סימן יג - רגיל ליהנות קודם החלוואה
צג	סימן יד - איסור הנאה שלא מדעת הלוח
צה	סימן טו - איסור קבלת הנאה והחויב להחזירה
צז	סימן טז - קבלת טובת הנאה ע"י מלאכה
קט	סימן יז - הקדמת שכר מלאכה
קכ	סימן יח - הקדמת דמי שכירות בית
קכז	סימן יט - להרבות בשכירות אחר הקנין
קלא	סימן כ - נדוניית חתנים
קלד	סימן כא - רבית של תורה במכר
קמו	סימן כב - המוליך ממקום הזול למקום היוקר

סימן כג - ביאור סעיף כ בדברי רבינו.....	קנז
סימן כד - מכירה חלוטה.....	קסד
סימן כה - יצא השער ושומתו ידועה.....	קעא
סימן כו - פריעה כשער של לאחר זמן.....	קפג
סימן כז - תשלום בשעת נטילת הסחורה.....	קצ
סימן כח - הוצלה בהקדמת מעות.....	קצד
סימן כט - מפרש ב' מחירים בהקדמת מעות.....	ר
סימן ל - פסיקה על פירות.....	רז
סימן לא - שער של כרכים או של עיירות קטנות.....	רכ
סימן לב - הלוקח בהלוואתו.....	רכב
סימן לג - הקדים מעות ונתייקר אסור להחזיר מעות.....	רכט
סימן לד - הקדמת פירות על פירות.....	רלב
סימן לה - הוצלה במעות על מעות.....	רלז
סימן לו - סאה בסאה.....	רמז
סימן לז - היתר הלוואת סאה בסאה.....	רנא
סימן לח - הלוואת סאה בסאה בקביעת זמן לפרעון.....	רסה
סימן לט - עושהו דמים.....	ער
סימן מז - הלוואת דבר מועט.....	רעג
סימן מא - תוספת בכמות.....	רפ
סימן מב - הקדמת מעות ללא קבלת אחריות.....	רפח
סימן מג - קרוב לשכר ורחוק להפסד בשכירות.....	רצה
סימן מד - קרוב לשכר ורחוק מהפסד בעיסקא.....	שא
סימן מה - נתינת שכר עמלו וטרחו בעיסקא.....	שה
סימן מז - שיעור נתינת שכר עמלו.....	שו
סימן מז - זהירות המקבל מנתינת תוספת.....	שח

סימן מז - קציצת ריווח בעיסקא	שימ
סימן מט - קציצת דבר קצוב כשירויה יותר	שכח
סימן נ - הוציא מעות העיסקא לצורך פרנסתו	שלז
סימן נא - הקנאת סחורה תמורת חצי הפקדון	שמב
סימן נב - עיסקא באופן שהנותן בטוח בקרן	שמח
סימן נג - דרך נוספת שהנותן בטוח בקרן	שנז
סימן נד - דרך היתר להשתמש במעות ליציאותיו	שסה
סימן נה - המשך סעיף מז	שניד
סימן נו - שיטת האוסרים בתשלום קנס לאחר זמן	שפו
סימן נז - קנס מעות על מעות	שצא
סימן נח - קנס המתרבה והולך במשך הזמן	שצח
סימן נט - דברים האסורים משום הערמת רבית	תז
סימן ס - היתר נטילת ריווח המעות ע"י שכירות	תי
סימן סא - האיסור לכוף לפדות הבית באמצע השכירות	תיח
סימן סב - משכנתא בנכיתא	תכב
סימן סג - ביאור דברי רבינו בהלכות שבת רבית דרבנן לצורך מצוה	תל
סימן סד - איסור השכרה ללוה כשאפשר לכופו לפדות	תלה
סימן סה - תנאי שהמוכר יוכל לפדות המכר	תלח
סימן סו - מחלוקת בתנאי שאינו גמור	תנ
סימן סז - תנאי שהלוקח יוכל לבטל המקח	תנג
סימן סח - איסור השתמשות במכירה על תנאי	תנז
סימן סט - איסור מכירת שטר חוב עם קבלת אחריות	תנמ
סימן ע - היתר מכירת החוב ללווה	תסא
סימן עא - איסור הלוואה על מנת שהלווה יתן תוספת לאחר	תסד
סימן עב - נתינת רבית בשליחות הלווה	תסז

סימן עג - אדם אחר שילם למלוה וחוזר ונוטל מהלוה.....	תעז
סימן עד - איסור נתינת שכר השתדלות לבן המלוה.....	תעט
סימן עה - נתינת שכר לאדם כדי שיהיה ערב קבלן.....	תפא
סימן עו - ערבות לישראל הלוה מנכרי ברבית.....	תצד
סימן עז - מנהיגי הקהל שלווים עבורם מנכרי ברבית.....	תק
סימן עח - נתינת משכון לנכרי ע"י שליח.....	תקי
סימן עט - נכרי הלווה מישראל ע"י סרסור ישראל.....	תקטז
סימן פ - האחריות צריך להיות על המלוה.....	תקכב
סימן פא - נטילת הלוואה מישראל על משכון של נכרי.....	תקלד
סימן פב - מכירת חוב של נכרי.....	תקלט
סימן פג - נכרי המוכר חוב של ישראל.....	תקמח
סימן פד - ביאור דברי רבינו בסעיף עא.....	תקנ
סימן פה - נתינת משכון לנכרי שילוח עליו מישראל.....	תקנג
סימן פו - נכרי שלווה מישראל וחוזר ומלוה לישראל.....	תקנז
סימן פז - נכרי השוכר ישראל להלוות מעותיו ברבית.....	תקסה
סימן פח - הלוואה לנכרי ברבית.....	תקסה
סימן פט - דין גר תושב.....	תקסט
סימן צ - נתינת הלוואה למומר.....	תקעח
סימן צא - נטילת הלוואה ממומר.....	תקפח
סימן צב - מומר להכעיס שלא נטמע בין הגויים.....	תקצ
סימן צג - כותים.....	תקצא
סימן צד - שיטה נוספת בדין הקראים.....	תקצז

תוכן ענינים מפורט

(בסוגריים - מספר העמוד בספר)

- א - גודל הזהירות באיסור רבית וחומרתו** א
- חומר האיסור מחמת ריבוי הלאוין (א) > הטעם לחומר האיסור (א) > מלוה לעני ומלוה לעשיר (ב) > ריבוי הלאוין מצד חומר האיסור (ג) > החילוקים בין לשון הטור ולשון רבינו (ד)
- ב - פחות משה פרוטה** ה
- פחות משה פרוטה כחצי שיעור (ה) > שיטת הרמב"ם שנלמד מדרשה (ו) > דעת רבינו (ז) > הוצאה בדינין בפחות משה פרוטה (ח) > האם האיסור משום דחוי לאיצטרופי (ח) > הטעם דאין לוקין (ט) > רבית שאינה ממין ההלוואה (ט)
- ג - האם הלוח נחשב למופר** י
- איסור רבית בעכו"ם (י) > גדר מצות 'דינים' של בני נח (יא)
- ד - גדר האיסור בשאר המתעסקים בריבית** יג
- החילוק בין לפני עוור ובין סיוע לעוברי עברה (יד) > העוברים על לא תשימון עליו נשך (טז)
- ה - כללו של רבית: שכר בעד המתנת חוב** טז
- אופנים נוספים באיסור רבית מדאורייתא (טז) > דין רבית כשהתחייב בתחלת השכירות (יז) > תוספת בשעת הפרעון (יט) > נתינת תוספת בתורת מתנה (כ) > שיטת המבי"ט והמחנה אפרים (כ)
- ו - רבית בדרך מקח וממכר** כב
- דין טעה ונטל אבק רבית (כג) > טעם החילוק בין הלוואה למקח וממכר (כג) > מחלוקת המבי"ט והמהריב"ל בענין זה (כה) > דברי הב"י בענין תוספת ללא קציעה (כו) > הבטחת רבית באופן שאינו מתחייב (כז)
- ז - מחילה בריבית** כט
- דברי רבינו (טז) > שיטות הראשונים האם מחילה מועלת (ז) > גדר איסור רבית: "בין אדם לחבירו" כעין גזל, או איסור לשמים כמאכלות אסורות (ז) > ביאור דברי הגמ' לפי השיטות השונות (ז) > דברי הפנ"י ורעק"א שחייב להחזיר משום "וחי אחיך עמך" (ז) > דברי החת"ס שתביעת הלוח פועלת שיהיה כגזל (ה) > שיטת האבני מילואים שקונה אפילו חפץ (ז) > שיטת המחנה אפרים דרבית כגזל (ז) > ביאור השיטות לענין מחילה (ז) > טעם האיסור בשעת הפרעון (ט)
- ח - רבית במלאכה** מ
- דאורייתא או דרבנן (מ) > מלאכה ארוכה יותר (מ) > מחלוקת הראשונים ב"הלוני ואלוה לך" (מ) > ביאור המחלוקת (מ) > כללי הפסיקה כיש אומרים ויש אומרים (מ) > דברי רבינו (מ) > גדר האיסור (מ) > הכרעת רבינו (מ)
- ט - רבית מוקדמת ומאוחרת** נ
- דברי הטור (י) > דברי הב"י (י) > גדר האיסור במפרש (נ) > פסק השו"ע והרמ"א (נ) > דברי הט"ז (נ) > דברי הש"ך (נ) > הערת רעק"א והחוו"ד (נ) > רבית מוקדמת קיל מאבק רבית (נ) > דברי רבינו (נ) > היתר מתנה מועטת (נ) > תוספת בשעת הפרעון (נ)

י - היתר הוספה במקח וממכר..... סג

יא - רבית דברים..... סו

דברי הטור (טו) > דברי הב"י (טז) > דברי הרמב"ם (טז) > דברי השו"ע והרמ"א (עא) >
איסור דאורייתא או דרבנן (עב) > קציצה ברבית דברים (עג) > ביאור הספק ב"הלוני ואלוף"
(עה) > לשיטת הב"י רבית דברים דרבנן (עה) > עיון בשיטת רבינו בזה (עז) > ביאור דברי
רבינו בסעיף ט (עח) > האיסור ללמד תורה (עט) > ריבית של דיבור טוב (פ)

יב - איסור המלוה לקבל הנאה..... פב

הדוגמא לבקשת רבית דברים (גפ) > עבד לזה לאיש מלוה (פה) > השמטת דין כתיבת שובר
(יפ)

יג - רגיל ליהנות קודם החלוואה..... פח

דבר של פרהסיא (טפ)

יד - איסור הנאה שלא מדעת הלוה..... צג

טו - איסור קבלת הנאה והחייב להחזירה..... צה

טז - קבלת טובת הנאה ע"י מלאכה..... צז

נתינת מלאכה למלוה (צז) > הלוואה בתנאי שישכור את המלוה (צט) > מחלוקת הפוסקים
בטעם ההלכה (קא) > נתינת צדקה למלוה (קב) > הוצלת שכר מלאכה (קה) > רבית גמורה
- גדר האיסור (קז) > השוואה לדברינו בגדר רבית דברים (קח)

יז - הקדמת שכר מלאכה..... קט

מחלוקת הראשונים כשהתחלת הפעולה לאחר זמן (קט) > דברי רבינו (קיג) > הקדמת פריעות
החוב (קיז) > גוף החפץ בעולם (קטז) > סיום דברי רבינו (קיס) > הדין בשכירות קרקע (קיס)

יח - הקדמת דמי שכירות בית..... קכ

דברי הפוסקים (קכ) > דברי רבינו (קכא) > אחד מדרכי ההקנאה (קכב) > שכירות בהמה או
כלים (קכב) > ההיתר מצד אינו צריך למעות (קכג) > דברי הצמח צדק (קכד)

יט - להרבות בשכירות אחר הקנין..... קכז

איסור דאורייתא (קכח) > נסתיים זמן השכירות (קכח) > טעם ההיתר בדרך הלוואה (קכט)

כ - נדוניית חתנים..... קלא

שעת החיוב (קלג) > רבית בקנס (קלד)

כא - רבית של תורה במכר..... קלד

קודם הקנין אסור מדרבנן (קלה) > הוצלת המקח (קלח) > טעם האיסור (קמא) > נראה כהמתנת
חוב (קמב) > טרשא דרב פפא (קמג) > הולכין אחר הלוקח להחמיר (קמה)

כב - המוליך ממקום הזול למקום היוקר..... קמו

איסור דרבנן (קמז) > שכר עמלו ומזונו (קמח) > דעת החולקים (קנ) > דבר מועט להיכר
בלבד (קנב) > ביאור יסוד המחלוקת (קנג) > רבית ע"י מקח וממכר (קנד) > הוצאות הדרך
(קנה) > סיום דברי רבינו (קנו)

- כג - ביאור סעיף כ בדברי רבינו**..... קנו
 דברי הרמב"ם (קנז) > קושית הב"י בצריכותא של ב' הציורים (קנז) > דברי הלח"מ (קנז) >
 דברי הט"ז (קנט) > פ' הפרישה (קסא) > פ' הב"ח (קסב) > פ' הש"ך (קסד)
- כד - מכירה חלוטה**..... קסד
 זיקוקי אורות (קסז) > הלכות העולות מדבריו (קסז) > מוכרה בפחות (קסז) > ביאור בכללות
 יסוד רבינו (קנז)
- כה - יצא השער ושומתו ידועה**..... קעא
 דברי הפוסקים (קעא) > דברי רבינו (קעג) > בדין לא יצא השער (קעה) > ההפרש בין פסיקה
 לטורשא (קעו) > טעם ההיתר (קעז) > תוספת ביאור (קפ) > מעלהו הרבה (קפא) > מעלהו
 הרבה בקרקעות (קפא)
- כו - פריעה כשער של לאחר זמן**..... קפג
 ב' שיטות (קפג) > דברי התרומות (קפג) > דברי הש"ך (קפג) > כשיש שער ידוע (קפג)
 שיטת המחמירים (קפג)
- כז - תשלום בשעת נטילת הסחורה**..... קצ
 טעם ההיתר (קצא) > מפרש ב' מחירים (קצב) > אחריות על הלוקח (קצג)
- כח - הוזלה בהקדמת מעות**..... קצד
 ישנם ברשות מוכר (קצד) > כאילו הוא קנין גמור (קצד) > סיום דברי רבינו (קצט)
- כט - מפרש ב' מחירים בהקדמת מעות**..... ר
 אין שומתו ידועה ואין לו (רב) > שיטת הט"ז (רב) > שיטת הש"ך (רה)
- ל - פסיקה על פירות**..... רז
 ההיתר ביצא השער מפני שמצוי הרבה (רז) > עיון בטעם הנ"ל (רז) > חשוב כאילו הוי ברשותו
 (רי) > החשש שמא יתייקר (ריג) > היתר כשיש שער (ריד) > מצד המוכר ומצד הלוקח (רסו)
 > מניעת רווחים נוספים (ריז)
- לא - שער של כרכים או של עיירות קטנות**..... רכ
 רכ
- לב - הלוקח בהלוואתו**..... רכב
 אין להמוכר פירות אלא מעות (רכג) > שיטת רבינו (רכד) > המלוה מעות ע"מ להיפרע מפירות
 (רכו) > תוספת חד פעמית (רכז)
- לג - הקדים מעות ונתייקר אסור להחזיר מעות**..... רכט
 יסודות ההלכה (רכט) > דברי רבינו (דל)
- לד - הקדמת פירות על פירות**..... רלב
 הקדמת מעות על מעות (דלה)
- לה - הוזלה במעות על מעות**..... רלז
 דרך מקח וממכר (דלז) > ביאור הציין לרשב"א (דלח) > טעם האיסור (דלט) > יסוד ההלכה
 (דמ) > גדר הלוואה וגדר מקח וממכר (דמא) > תוספת ביאור (דמג) > שיטת החוות דעת
 (דמד) > לשון הלוואה בב' מינים (דמה) > שקו"ט בענין (דמו)

- לו - סאה בסאה**.....רמז
הלוואה מפורשת (רמז) > מקור הדברים (רמז) > דיוק בסידור ההלכות (רמז) > הלוואה בדרך מכר (רמז)
- לו - היתר הלוואת סאה בסאה**.....רנא
יסוד הסוגיא (רנא) > החילוק מפסיקה (רנב) > החילוק מב' מינים (רנג) > ביאור דברי רבינו (רנד) > קולא בהלוואה יותר מבמקח (רנה) > פרעון בדמים (רנו) > מתנה קודם ההלוואה (רנט) > פקדון ביד אחרים (רט) > מכירת סאה בסאה (רטב) > שק"ט בהשמטת רבינו (רטג)
- לו - הלוואת סאה בסאה בקביעת זמן לפרעון**.....רסח
מחלוקת הראשונים (רסה) > דברי הרמ"א והש"ך (רטז) > דברי רבינו (רטח)
- לט - עושהו דמים**.....ער
איסור בשעת ההלוואה (רעא) > פריעה בפירות כשווי הדמים (ערב)
- מ - הלוואת דבר מועט**.....רעג
תוספת מועטת בכמות (ערה) > הלוואת מטבעות (רעו) > יסודי ההלכה (רעז) > המנהג עכשיו בדינרי זהב (רעח) > מטבע במטבע אחר (רע)
- מא - תוספת בכמות**.....רפ
דאורייתא או דרבנן (רפא) > פרעון במעות (רפג) > דברי הריב"ש (רפה)
- מב - הקדמת מעות ללא קבלת אחריות**.....רפח
פירות מבוררים (רצ) > מחלוקת הט"ז והש"ך (רצב) > ביאור שיטת רבינו (רצה)
- מג - קרוב לשכר ורחוק להפסד בשכירות**.....רצח
קבלת אחריות הזול בלבד (רצה) > החילוק בין מכר לשכירות (רצו) > תשלום כשעת האונס (רצח)
- מד - קרוב לשכר ורחוק מהפסד בעיסקא**.....שא
ביאור דברי רבינו (שא) > דברי הפוסקים (שג) > אחריות גניבה ואבידה (שד)
- מה - נתינת שכר עמלו וטרחו בעיסקא**.....שה
מז - שיעור נתינת שכר עמלו.....שו
פסק עמו מתחילה (שו) > לא פסק מתחילה (שז)
- מז - זהירות המקבל מנתינת תוספת**.....שח
ויתור משלו (שח) > שכר הכתף (שט) > גדר "פלגא מלוה" (שי) > "פלגא מלוה" לענין שמיטה וכמה הלכות (שיד) > דאורייתא או דרבנן (שיז)
- מח - קציצת ריווח בעיסקא**.....שיט
מכירת ריווח הנותן (שיט) > קבלת אחריות על הנותן (שכא) > שיטת האחרונים שא"צ מכירה (שכג) > שיטת המתירים כשקיבל אחריות (שכה) > בשאר רבית מדברי סופרים (שכה) > מחלוקת הרמ"א והש"ך בדאורייתא (שכו)
- מט - קציצת דבר קצוב כשירויח יותר**.....שכח
גדר הדבר: המקבל מוכר חלקו (שכט) > הטעם שאינו דומה לרבית (שלא) > שיטת האוסרים (שלב) > איסור קציצת ריווח לכל משך זמן (שלג) > דרך ההיתר (שלה)

- ז - הוציא מעות העיסקא לצורך פרנסתו**..... **שלו**
הוציא מקצת המעות (של"ח) > הוציא ברשות ושלא ברשות (שלט) > החזרת המעות לתורת עיסקא (שמא)
- זא - הקנאת סחורה תמורת חצי הפקדון**..... **שמב**
בסחורה בעין אין צריך קנין (שדמ) > מחלוקת רבינו והחוות דעת (שמז)
- זב - עיסקא באופן שהנותן בטוח בקרן**..... **שמח**
איסור לתת האחריות על המקבל (שמח) > תנאי להתעסק בסחורה פלונית ולא לשנות (שמט) > הטעם שאין הערמת רבית (שנא) > דוגמאות נוספות לדרך ההיתר (שנב) > הפסד שלא מחמת השינוי (שנג) > ההיתר לשנות לכתחילה מדעת הנותן (שנד)
- זג - דרך נוספת שהנותן בטוח בקרן**..... **שנו**
תנאי שיביא עדים על ההפסד (שנו) > עדים מסוימים דווקא (שנח) > החילוק בין קרן לריווח (שנט) > מאמינו בלבד (שסב)
- זד - דרך היתר להשתמש במעות ליציאותיו**..... **שסה**
הקנאת סחורה והתחייבות בקנס (שסה) > מקורות ההלכה (שסז) > גדר קנס (שע) > קנין שאינו אסמכתא (שעא)
- זה - המשך סעיף מז**..... **שעד**
הקנאת כסף צרוף (שעד) > הקנאה ע"י הודאת בעל דין (שעה) > מחלוקת האחרונים בענין (שעו) > אינו מועיל ללא הבנת ההיתר (שעז) > יסוד הדברים (שעט) > הודאת בעל דין כמאה עדים (שפ) > עוד בענין אודיתא, נאמנות או התחייבות (שפא) > דרך ההיתר כש"אין לו" כסף צרוף (שפב) > לכתחילה יש לכתוב ההיתר עיסקא (שפג)
- זו - שיטת האוסרים בתשלום קנס לאחר זמן**..... **שפו**
השגת הט"ז על הב"ח (שפח) > שיטת הש"ך: היתר גמור או רבית גמור (שפט)
- זז - קנס מעות על מעות**..... **שצא**
דברי השו"ע והרמ"א (שצא) > מחלוקת הרשב"א והריב"ש (שצב) > דברי רבינו (שצה) > הלוואה על המשכון (שצד)
- זח - קנס המתרבה והולך במושך הזמן**..... **שצח**
אין זה קנס אלא הערמה (שצח) > דאורייתא או דרבנן (ת) > קנס המתרבה בעיסקא (תג) > מחלוקת הפוסקים בענין (תג) > דרך ההיתר אינו אלא הערמה (תד) > דברי הצמח צדק (תה)
- זט - דברים האסורים משום הערמת רבית**..... **תז**
הלוואה חטים וחזר וקנאם בפחות משווים (תז)
- ס - היתר נטילת ריווח המעות ע"י שכירות**..... **תי**
השכרת המשכון ללווה (תי) > דברי רבינו (תיא) > ניכוי כשמחזיר באמצע (תיג) > אחריות אונסין (תיד) > חזר ומשכיר לבעל הבית (תטז) > הדמיון למשכנתא דסורא וההפרש (תיז)
- סא - האיסור לכוף לפדות הבית באמצע השכירות**..... **תיה**
ביאור דברי רבינו (תיח) > יסוד ההלכה (תיט)

סב - משכנתא בנכייא..... **תכב**

- דברי רבינו בשיטת המתירים (תכב) > מחלוקת הפוסקים (תכג) > ניכוי כשנפל הבית (תכד) >
שיטת המתירים רק באתרא דלא מסלקי (תכו) > שיטת המחמירים לגמרי והפסק להקל (תכח) >
דין מטלטלין (תכז)

סג - ביאור דברי רבינו בהלכות שבת רבית דרבנן לצורך מצוה..... **תל**

- מחלוקת הפוסקים ברבית לצורך מצוה (תל) > שיטת רבינו להתיר בדרבנן כשא"א בלא רבית
(תלב)

סד - איסור השכרה ללוה כשאפשר לכופו לפדות..... **תלה**

סה - תנאי שהמוכר יוכל לפדות המכר..... **תלח**

- רבית גמורה כי המעות בהלוואה אצל הלוקח (תלח) > איסור תורה או מדברי סופרים (תלז) >
סוגיית הגמ' דהוי צד אחד ברבית (תלט) > ביאור המחנה אפרים שהתנאי מפקיע המכר (תמו) >
איסור גמור הוא רק כשמוכר קונה בחזרה (תמב) > הסמ"ע מחלק בין יכול לפדות בזמן קבוע או
בכל זמן שירצה (תמב) > הלח"מ מחלק בין קרקע למטלטלין (תמג) > החו"ד מחלק בין התנה
להחזיר ובין על מנת (תמד) > הבית אפרים מחלק שתלוי האם הלוקח יכול לאכול יום אחד בלא
איסור (תמה) > הב"ח מחלק בין התנה קודם המקח או אחר המקח (תמו) > עיון בשיטת רבינו
(תמו) > דברי הצמח צדק (תמז)

סו - מחלוקת בתנאי שאינו גמור..... **תנ**

- דעת המתירים בתנאי שאינו גמור (תנ) > שיטת האוסרים וההכרעה (תנא)

סז - תנאי שהלוקח יוכל לבטל המקח..... **תנג**

- נתן הלוקח מקצת דמים (תנד) > יסוד ההלכה (תנה) > העצה כשנתן מקצת דמים (תנה)

סח - איסור השתמשות במכירה על תנאי..... **תנו**

סט - איסור מכירת שטר חוב עם קבלת אחריות..... **תנט**

- מכירת מלוה על פה (תס)

ע - היתר מכירת החוב ללוה..... **תסא**

- איסור ללוה לשלם לאחר פחות כדי שיפרע חובו (תסב)

עא - איסור הלוואה על מנת שהלווה יתן תוספת לאחר..... **תסד**

- דברי רבינו (תסד) > יסוד ההלכה (תסד) > ביאור ע"פ השיטות בדין ערב (תסה)

עב - נתינת רבית בשליחות הלווה..... **תסז**

- ממעזת השליח מותר (תסז) > פייס הלווה לשליח (תסז) > אמירת איש פלוני יתן בשבילי (תסט)
> שיטת הגר"א שאסור מדין עבד כנעני (תסט) > ביאור אבן האזל שאינו דומה לעבד כנעני
(תעא) > נתינת השליח ממעות המשלח (תעב) > מחלוקת הפוסקים בלווה ע"י שליח (תעב)
> דברי הלבוש והט"ז שאין להתיר מדין אין שליח לדבר עבירה (תעג) > סברת המשנה למלך
(תעה)

עג - אדם אחר שילם למלוה וחוזר ונוטל מהלוה..... **תעז**

- גדר האיסור (תעז)

עד - איסור נתינת שכר השתדלות לבן המלוה..... **תעט**

עה - נתינת שכר לאדם כדי שיהיה ערב קבלן..... תפא

מקור הסברא שלא עלה ברעת הערב להתחייב (ת9ג) > ביאור אריכות דברי הט"ז (ת9ט) >
מחלוקת הפוסקים האם איסור ערבות הוא דאורייתא (ת9ו) > ביאור הט"ז שתלוי בענין צד אחד
ברבית (ת9ז) > קושיית רעק"א כיצד הערב נעשה מלוה (ת9ח) > ביאור הגר"א (ת9ט) > שיטת
רבינו דהוי רבית דאורייתא (ת9ט) > יישוב קושיית רעק"א (צ) > דברי הצמח צדק (תצא)

עו - ערבות לישראל הלוה מנכרי ברבית..... תצד

הערב יש לו דין מלוה ללוה (תצד) > מחלוקת רש"י והרשב"א בזה (תצד) > נכרי הלוה
מישראל ברבית (תצה) > שנים שלוו מנכרי כאחד (תצו) > א' משני שותפים שלוו מנכרי (תצז)
> התעסקות יחד במעות ההלוואה (תצח) > מקור הדברים (תצט)

עז - מנהיגי הקהל שלווים עבורם מנכרי ברבית..... תק

יסוד ההלכה (תקא) > עצה לפרוע הרבית מיד (תקב) > ביאור החלקת בנימין בטעם שצריך
תורת שליחות (תקה) > שקלא וטריא בענין (תקו) > הכרעת רבינו (תקח) > לא הודיע השליח
על שליחותו (תקט)

עח - נתינת משכון לנכרי ע"י שליח..... תקי

ביאור הצורך בשני הטעמים (תקיא) > דין משכון שאינו טוב (תקיב) > נטילת הלוואה כשהשליח
לוה קודם (תקיז) > יסוד ההלכה (תקיז)

עט - נכרי הלווה מישראל ע"י סרסור ישראל..... תקטז

צריך הסרסור לומר שאינו משתעבד כלל (תקטז) > דברי הש"ך שנראה כנותן מעותיו ברבית (תקיז)
> מקור הדברים בתרומת הדשן (תקיט) > סיכום שיטת רבינו (תקכ)

פ - האחריות צריך להיות על המלוה..... תקכב

מחלוקת הראשונים בענין אחריות המשכון (תקכג) > דברי הש"ך בחיוב לפרש שהוא שליח (תקכה)
> ביאור דברי רבינו (תקכו) > קושיות רעק"א (תקכח) > דברי החוות דעת (תקל) > עיון
בשיטת רבינו (תקלב)

פא - נטילת הלוואה מישראל על משכון של נכרי..... תקלד

החילוק בין הלוואה לצורך נכרי ובין לצורך ישראל (תקלד) > רבית ללא שעבוד הגוף על הלווה
(תקלה) > דרך היתר ע"י מכירת זכות המשכון (תקלה) > יסוד ההלכה (תקלו) > התנה שיחזור
וימכור לו (תקלז)

פב - מכירת חוב של נכרי..... תקלט

דרך מחילה ולא דרך הקנאה (תקלט) > שיטת רבינו (תקמ) > המשך דברי רבינו (תקמא) >
גדר הרבית בקרוב לשכר ורחוק מהפסד (תקמג) > בדרך הלוואה (תקמד) > עוד בענין האיסור
בקבלת אחריות על מכירת חוב (תקמה)

פג - נכרי המוכר חוב של ישראל..... תקמז

יסוד ההלכה (תקמט)

פד - ביאור דברי רבינו בסעיף עא..... תקנ

יסוד ההלכה (תקנא)

פה - נתינת משכון לנכרי שילווה עליו מישראל..... תקנג

דברי רבינו (תקנג) > שליחות לנכרי לחומרא (תקנד) > האם נעשה כערב קבלן מחמת המשכון
(תקנה)

פו - נכרי שלווה מישראל וחוזר ומלווה לישראל.....תקנו

- כשחוזר ומלווה בציווי הישראל שהלווהו (תקנז) > איסור קציצה בין ב' הישראלים (תקנח) >
 סילוק הנכרי וזכיה מהפקר (תקנט) > ישראל המלווה לנכרי כדי שילווה לישראל (תקס) > במסירת
 כסף ממלווה ללווה אין צריך לשליחות (תקסא) > כשהאחריות על הנכרי מותר (תקסג)

פז - נכרי השוכר ישראל להלוות מעותיו ברבית.....תקסה

פח - הלוואה לנכרי ברבית.....תקסה

- מצוה ליקח רבית מן הנכרי (תקסה) > איסור להלוות לנכרי בחנם (תקסז) > בענין איסור דרבנן
 להלוות לנכרי ברבית (תקסח) > היתר הלוואה מנכרי ברבית (תקסט)

פט - דין גר תושב.....תקסט

- שיטת הרמב"ם שיותר להלוותו ברבית (תקסט) > השמטת רבינו (תקע) > גר תושב בזמן הזה
 (תקעא) > דברי רבינו בהלכות שבת (תקעב) > עיון בדברי הריטב"א שצריך קבלה בבי"ד (תקעג)
 > דברי המנחת חינוך (תקעד) > דברי הצפנת פענח (תקעה) > הטעם דשייך חיוב להחיותו
 בזה"ז (תקעו) > דברי הצ"צ לענין רבית בכן נח המאמין בכורא (תקעז)

צ - נתינת הלוואה למומר.....תקעה

- כמה סברות שאין רבית במומר (תקעח) > שיטת התוס' דאין מצווין להחיותו (תקעט) > שיטת
 הרמב"ן שממונו לא חמור מגופו ואינו נקרא אחיך (תקפ) > דברי הצמח צדק (תקפב) > מומר
 שיצא מן הכלל (תקפד) > פסק השו"ע והגו"כ (תקפה) > ביאור דברי רבינו (תקפז)

צא - נטילת הלוואה ממומר.....תקפה

דברי רעק"א (תקפט)

צב - מומר להכעיס שלא נטמע בין הגויים.....תקצ

שמא יצא ממנו זרע טוב (תקצ)

צג - כותים.....תקצא

קראים ותינוקות שנשבו (תקצב) > בן המשומדת (תקצג) > דברי רבינו (תקצה)

צד - שיטה נוספת בדין הקראים.....תקצז

אין מורידין ואין מצווין להחיותו (תקצט) > ביאור המחלוקת (תר) > בזמן הזה (תרא)

שולחן ערוך הרב יורה דעה הלכות ריבית והלכות עיסקא

סימן א

גודל הזהירות באיסור רבית וחומרתו

ביאור סעיף א בדברי רבינו

ומה שכתבו שהתורה הזהירה כמה לאוין באיסור ריבית, היינו האיסור על המלוה להלוות בריבית, וכמבואר במשנה בבא מציעא עה, ב שיש באיסור זה משום "לא תתן", ומשום "אל תקח מאתו", ומשום "לא תהיה לו כנושה", ומשום "לא תשימון עליו נשך", ומשום "ולפני עור לא תתן מכשול". ובגמ' שם: "מלוה עובר בכולן". וברמב"ם הלכות מלוה ולוה פ"ד ה"ב כותב: "למדת שהמלוה בריבית עובר על ששה לאוין: לא תהיה לו כנושה, את כספך לא תתן לו בנשך, ובמרבית לא תתן אכלך, אל תקח מאתו נשך ותרבית, לא תשימון עליו נשך, ולפני עור לא תתן מכשול".

הטעם לחומר האיסור

במעם שכפל הטור אזהרתו באמרו "מאד מאד", דהיינו משנה זהירות, פירש הב"ח סק"ב: "נראה, דלפי שאפילו הנאה מועטת שנהנה המלוה ממנו אית ביה משום רבית.. ואפילו רבית דברים אסור, לכך כתב מאד מאד וכו'".

וציין הב"ח שלשון כעין זו נקט הטור בחור"מ סי' ט אות א: "מאד מאד צריך הדיין ליזהר שלא ליקח שוחד, אפילו לזכות הזכאי". וכתב שם הב"ח סק"א: "נראה, דלפי דברבר קל יגיע ליכשל באיסור זה ע"י דפרח גדפא

חומר האיסור מחמת ריבוי הלאוין

כותב רבינו בס"א: "מאוד מאוד צריך ליזהר באיסור ריבית, בין מלוה לעני בין מלוה לעשיר, שכמה לאוין ואזהרות הזהיר הכתוב אפילו על הלוה".

ומקור דבריו הוא בטור ריש סימן קס: "מאד מאד צריך אדם ליזהר באיסור ריבית, וכמה לאוין נאמרו בו, ואפילו הלוה והנותנו עובר". וכ"כ השו"ע שם ס"א: "צריך ליזהר ברבית, וכמה לאוין נאמרו בו, ואפילו הלוה הנותנו והערב והעדים עוברים".

ונראה מלשון הטור והשו"ע שסיום דבריהם הוא נתינת טעם לתחילתם, היינו שהמשך לשונם "וכמה לאוין נאמרו בו" הוא ביאור למה שפתחו ש"צריך ליזהר בריבית", שכיון שהתורה נתנה בריבית כמה לאוין לכן יש לאדם ליזהר מאוד באיסור זה.

ואע"פ שאפשר לפרש בסגנון הטור והשו"ע שהם ב' ענינים שונים, ש"צריך ליזהר בריבית" מצד חומר האיסור גופא, ובנוסף לזה "כמה לאוין נאמרו בו", היינו טעם שני על הזהירות באיסור זה. מ"מ לקמן יתבאר כאופן הראשון שכתבנו, וכן מבואר מהמשך דברי רבינו להדיא.

כיון שבקל יוכל לעבור באחד מהעניינים הכלולים בו.

וְלִפְיֵי יש לומר שכל מה שכותב רבינו בסעיף זה מורה שיש להיזהר בריבית מאוד מאוד.

מלוא לעני ומלוא לעשיר

ממשיך רבינו כנ"ל: "בין מלוא לעני בין מלוא לעשיר".

ובמראי מקומות שם צוין לדברי הרמ"א ס"א: "ואין חילוק בין אם מלוא לעני או לעשיר".

ויש לציין, שהרמ"א מביא דין זה כענין בפ"ע, שאיסור רבית הוא גם כשמלוא לעני וגם כשמלוא לעשיר, אבל רבינו כותב זה כהמשך למה שכתב "מאוד מאוד צריך ליזהר". ומשמע כמו שכתבנו לעיל שגם זה מורה על הפלגת הזהירות מלאו זה, שהרי אפילו לעשיר אסור להלוות ברבית.

ובגוף מה שכתב שאין חילוק בין מלוא לעני או לעשיר צ"ב, דלכאורה למה יעלה על הדעת לחלק ביניהם. ופירש הגר"א שם שמלשון הפסוקים משמע לכאורה דאיסור זה מתייחס ללוה עני, "דנאמר (ויקרא כה, לה-לו) וכי ימוך כו' אל תקח כו'", ולכן מחדש הרמ"א שאינו בדווקא.

ולאידך גיסא נראה לומר, שיש חידוש מיוחד באזהרה לעני לא ללוות בריבית, כמו שכתב כנה"ג על הטור (שם אות ד) "אפילו מפני צרתו ודוחקו לא הותר ללוות בריבית"¹.

וכו' ושאר שוחד דברים. וכ"כ רבינו גבי איסור רבית ביו"ד סי' קס, מאוד מאוד וכו', משום דבקל יגיע לידי איסור ע"י קצת הנאה או משום מלאכה או רבית דברים". ומשמע מזה, כי מה שכתב הב"ח כאן שנקט הטור לשון זהירות יתירה בריבית כי אפילו בהנאה מועטת יש משום ריבית, היינו שהנאה מועטת הוא דבר מצוי ובקל יבוא להיכשל בזה.

והפרישה שם סק"א כתב: "כתב לשון מאד מאד שתי פעמים, כאן בשוחד וכן ברבית ביו"ד ריש סי' קס, בעבור שרוב בני אדם להוטים אחר חמדת הממון, משום הכי הזהירם באזהרה כפולה".

ורבינו כתב מעין טעם הפרישה לקמן סי"ג: "ומאוד יזהר בענין רבית שלא לבקש שום צד היתר, כי הוא דבר המושך לאדם, ואם היום יפתח לו כחודה של מחט יוסיף מידי יום ביום עד שיפתח לו כפתחו של אולם".

ואולם כאן בתחילת ההלכות אין רבינו מביא את נימוקו של הפרישה (אלא מביאו רק בהמשך ההלכות), ומשמע דמה שפתח וכתב: "מאוד מאוד צריך ליזהר באיסור ריבית.. שכמה לאוין ואזהרות הזהיר הכתוב", היינו שעוון זה חמור מאוד שהרי התורה הזהירה עליו ביותר, ונראה מזה שעצם הצורך ליזהר מאוד הוא מחמת חומת העוון גופו.

אמנם בהמשך דבריו תולה רבינו את חומר האיסור בכמה פרטים יתרים שיש בו על שאר דיני ממונות, שהאיסור הוא אפילו על הלווה, ובכל דבר ואפילו פחות משווה פרוטה. ונראה דמפרש כעין הנימוק של הב"ח, שמוכרח האדם ליזהר מאוד באיסור ריבית

1. וראה בדבריו שם אות ד שעם היות שבעצם האיסור להלוות בריבית אין חילוק בין עני לעשיר, מ"מ

גוף הדבר שהתורה הזהירה ע"ז בכמה לאוין, שהרי מצד ריבוי לאוין אלו אין לוקין כמה מלקיות, אלא מוכרח לומר שריבוי הלאוין גופא הוא משום שבאה התורה להזהיר מאוד על איסור זה מפני גודל חומרתו.

אך עדיין יש מקום לפרש שכוונת רבינו לב' האופנים: א. שהתורה נתנה כמה לאוין כדי להזהיר האדם מאד שלא יעבור על כל אלה. ב. ועצם הדבר שהתורה נתנה כמה לאוין מורה שיש באיסור זה חומר מיוחד, וכפי הנראה בדברי רבינו שמזה שהתורה הזהירה גם הלוי (שלא כבגל) נראה "חומר העוון" יותר משאר איסורי ממון.

וממשיך רבינו: "אפילו על הלוי, משא"כ בשאר דיני ממונות שאם אדם רוצה להניח לגזולו רשאי, וברבית מפני חומר העון הזהיר גם הלוי שנאמר לא תשיך לאחריך כלומר לא תתן נשך לאחריך".

ומבואר מכאן כנ"ל שבדברי רבינו מודגש שהתורה החמירה בעוון זה מצד עצמו, שהרי בנוסף לכך שנתנה על המלוה לאוין אזהרות הרבה הטילה התורה איסור מוחלט אפילו על הלוי, שאמרה תורה "לא תשיך לאחריך", והכוונה בזה היא שמלבד האיסור על המלוה לישוך אסור ללוה להניח למלוה לישוך ממנו². משא"כ בשאר איסורי

תמצית הענין: היה מקום לומר שאיסור הלואה ברבית נאמר רק בקשר לעני, כי ע"ז גורם שיוסיף עוד יותר בעניותו, וממילא לעשיר אין איסור, אולם מזה שאסרה תורה גם לעשיר רואים כמה חמור איסור זה.

ריבוי הלאוין מצד חומר האיסור

ממשיך רבינו כנ"ל: "שכמה לאוין ואזהרות הזהיר הכתוב" – ולכאורה יש לפרש כוונת הדברים בב' אופנים: א. כיון שהתורה אסרה בכמה לאוין הרי זה גורם לאיסור להיות חמור ביותר, ולכן צריך להזהר בו מאוד. ב. עצם הדבר שהתורה נתנה על איסור זה כמה לאוין ואזהרות הרי זה מורה שזהו איסור חמור ביותר, שלכן התורה הזהירה עליו כמה פעמים, כי צריך לזהר "מאוד מאוד" באיסור זה.

ומסגנון לשון הטור נראה שנוטה קצת לאופן הא', ואילו מדברי רבינו נראה קצת שנוטה כאופן הב', שהרי כתב הלשון "שכמה לאוין ואזהרות הזהיר הכתוב" (והרי הלשון "שכמה" מתפרש יותר בתורת "ראיה"). אבל אינו מוכרח.

ויש להוסיף, שהרי אין לוקין על איסור רבית כיון שזהו לאו הניתן להשבון (כמ"ש הרמב"ם בפ"ד מהל' מלוה ולוה ה"ג), וא"כ קשה לפרש הטעם שצריך להזהר מאד מפני

יש מקום לשקו"ט האם הלאו ד"לא תהיה לו כנושה" ישנו גם בעשיר או רק בעני, ואפילו את"ל שיש איסור מ"מ אינו עובר על הלאו. עיין שם שמדייק מדברי רש"י בב"מ קיד, ב.

2. בפירוש הפסוק "לא תשיך לאחריך" כתבו הרבה מפרשים דהיינו שלא ליתן נשך למלוה, והאיסור הוא על הלוי, אך מ"מ יתכן לפרש דהאיסור נאמר על שניהם.

דהנה בגמ' ב"מ ע, ב פירשו את הפסוק "לנכרי תשיך" שיש מצוה וענין ליטול רבית מהגוי, ולפ"ז פירוש "תשיך" היינו "תישוך", וממילא נמצא שפירוש הפסוק "לא תשיך" הוא איסור למלוה לישוך

משא"כ בשאר דיני ממונות שאם אדם רוצה ליוזק בנכסיו רשאי⁴, אבל מפני רגילות החטא מזהיר גם בלוח, וכן בערב ובעדים ובכל המתעסקין בדבר".

אלא שבדברי רבינו יש כמה שינויים:

א. רבינו השמיט "והנותנו".

ב. הטור נקט "שאם אדם רוצה ליוזק בנכסיו", ורבינו כתב "שאם אדם רוצה להניח לגזולו". ואולי יש לבאר, דסובר רבינו שאין להרשות שהלה יזיק נכסיו משום שיש בזה "בל תשחית", משא"כ בגזל שאינו משחית אלא גזול ממנו, הרי כשמוחל אין כאן עוון ולא משום "לפני עוור", ואפילו כשיכול למנוע ממנו לעבור.

ממון, כגון באיסור גזל, אין איסור על האדם להניח לאדם אחר לגזול ממנו³.

ומעם הדבר שמוטל איסור גם על הלווה, הוא משום שריבית הוא עוון חמור.

ובגדר האיסור גופא אפשר לפרש ב' אופנים: א. כיון שזהו איסור חמור הוא חל גם על הלווה. ב. אין בזה איסור עצמי על הלווה, אלא שמחמת חומר האיסור התורה אסרה על הלווה ליתן אפשרות למלוה לקחת ממנו ריבית, שלא כבגזל ושאר איסורי ממון.

החילוקים בין לשון הטור ולשון רבינו

יש לציין שיסוד דברי רבינו כאן הם דברי הטור: "ואפילו הלוה והנותנו עובר,

וליטול ריבית מהלוה. אולם בהמשך הגמ' נראה שדחו פירוש זה, ונקטו שכוונת הפסוק הוא לאו הבא מכלל עשה, שרק לנכרי מותר ליתן נשך אבל לא לישראל, וממילא נמצא שפירוש הפסוק "לאחריך לא תשיך" הוא איסור ללוה ליתן נשך לישראל.

ומדברי רבינו להלן סעיף עה נראה שסובר בדעת הרמב"ם שיש מצות עשה להלוות לנכרי בריבית, ולפ"ז הפירוש ב"לנכרי תשיך" הוא ליטול נשך מהנכרי, ומשמע שהפירוש "לאחריך לא תשיך" הוא לא ליטול נשך מישראל, וא"כ אין מקור לאיסור על הלוה לתת נשך. אבל מדבריו בסעיף עז נראה ברור ש"לאחריך לא תשיך" היינו "שלא יתן נשך לאחריך", ולפ"ז קשה לאידך גיסא, מהו המקור שמצוה ליטול נשך מנכרי.

וצ"ל ש"לנכרי תשיך" הכוונה ליטול נשך מהנכרי, ואילו "לאחריך לא תשיך" הכוונה שלא ליתן נשך לאחריך. אכן דחוק מאוד לחלק בין הפסוקים, וכפשטות הגמ' הנ"ל שפירוש תיבת "תשיך" בב' הפסוקים שווה. ונראה שיש ב' כוונות במילה זו: א. ליטול נשך, היינו שיש מצוה ליטול מהנכרי ואיסור ליטול מאחריך הישראל. ב. ליתן נשך, דהיינו שמותר ליתן לנכרי, ואסור ליתן למלוה הישראל.

3. בשו"ת מהרי"ק סי' קכו כתב: "ואע"ג דלוח בריבית פסול לעדות אע"ג שאין לוקח ממון שאין שלו, נראה לע"ד דכיון שעבירת לקחת הממון דמלוה על יד הלוה נעשית וא"א מבלעדו, חשיב עד חמס".

ובלקו"ש ח"ז עמ' 732 הערה 94 כתב שמדברי רבינו נראה באר"א, שהלווה עובר על האיסור וממילא פסול לעדות מחמת חומר העוון. וממשיך כ"ק אדמו"ר שהיה אפשר לפרש את כוונת דברי רבינו אודות חומר העוון דקאי בעיקר על מה שכתב לאחר זה, שיש איסור מיוחד ללווה לתת למלוה לקחת ממנו ריבית (ולפ"ז עיקר האיסור רק על המלוה), אבל מפשטות הלשון נראה שקאי גם על מה שכתב קודם לכן, שעצם איסור ריבית חל גם על הלווה משום חומר העוון.

4. ועד"ז כתב הרמב"ן דברים כג, א.

גזל), משא"כ העדים ושאר המתעסקים אין שום סברא שלא יעברו לכל הפחות על איסור לפני עור גם כשמסייעים בשאר עבירות (אלא שבריבית הוסיפה התורה גם איסור "לא תשימון עליו נשך"). משא"כ להטור שאיסור ריבית הוטל על הלווה משום "רגילות החטא", יש לומר שמטעם זה גופא הטילה התורה איסור "לא תשימון" גם על אחרים המתעסקים בדבר (מלבד האיסור ד"לפני עור").

ג. הטור מבאר שהתורה הזהירה גם את הלווה מחמת "רגילות החטא", ורבינו מבאר שהטעם הוא משום "חומר העוון".

ד. הטור מפרט שמלבד המלווה והלווה גם הערב והעדים עוברים בלאו, ורבינו השמיט כאן הלכה זו שכל המתעסקים בדבר עוברים ומבארה בסעיף אחר. ואולי יש לבאר, שחומר העוון מתבטא בעיקר בכך שהאיסור חל על הלווה אע"פ שמוחל (ודלא כבאיסור

סימן ב

פחות משה פרוטה

וקרקע מאיסור ריבית. ונראה שדברי רבינו מיוסדים על הטור סי' קסא המצויין במראה מקום על סיום דברי רבינו: "כל דבר אסור ללוות בתוספות, בין כסף בכסף בין אוכל באוכל בין אוכל בכסף בין כסף באוכל, אע"ג דכתיב נשך כסף נשך אוכל, מרבינן כל דבר. ופי' ר"י חוץ מקרקע, כגון שהלווה לו חמשה גפנות טעונות בשש, וחוץ מפחות משה פרוטה. והרמ"ה כתב דאפילו בפחות משה פרוטה אסור מן התורה, אבל אין מוציאין אותו בדינין עד שיהא בו שוה פרוטה".

פחות משה פרוטה כחצי שיעור

המשנה למלך הלכות מלווה ולוה פ"ו ה"א כתב בענין מחלוקת הראשונים האם יש איסור ריבית בקרקע ובפחות משה פרוטה: "ובדעת הרמ"ה איכא לספוקי מאי דעתיא בקרקע, ומדמייתי הריב"ה מחלוקת דהרמ"ה בפחות משו"פ ולא בקרקע, משמע דבקרקע מודה לר"י. וכבר עמד ע"ז הרב בעל גדולי

מפיים רבינו: "נשך כסף נשך אוכל נשך כל דבר אשר ישך, אפילו עצים ואבנים, בין שהרבית היא ממין ההלוואה, בין שהיא דבר אחר, ואפילו אין בה שוה פרוטה".

התוס' בבבא מציעא סא, א ד"ה אם כתבו: "וא"ת, כיון דכתיב כל דבר אפילו לרבות עצים ואבנים, א"כ כסף אוכל למה לי. וי"ל למדרש כלל ופרט וכלל, לא תשיך כלל, כסף אוכל פרט, כל דבר חזר וכלל, מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון כו', יצאו קרקעות שאין מטלטלין, ויצא פחות מש"פ שאינו ממון".

ורבינו נקט כדבריהם ש"כל דבר" מרבה את הכל, גם עצים ואבנים שאינם לא כסף ולא אוכל. ומדגיש רבינו שיש ללמוד מזה "כל דבר" גם שאינו ממין ההלוואה.

ומוס'ף רבינו "אפילו אין בה שוה פרוטה", ושלא כשיטת התוס' עצמם שדורשים כלל ופרט כלל וממעטים פחות משה פרוטה

בדעת הרמ"ה שרק בפחות משו"פ עובר על איסור ריבית, משום שזהו חצי שיעור, וכמו שהוא בגזל ושאר איסורים, אבל בקרקע מודה הרמ"ה שאינו עובר כיון שנתמעה מכלל ופרט וכלל ד"כסף אוכל".

שיטת הרמב"ם שנלמד מדרשה

וממשיך המשנה למלך לכאר דעת הרמב"ם: "ודעת רבינו דאפילו פחות משו"פ הוי רבית קצוצה ויוצאה בדיינים, ונראה דאיהו לא דריש כלל ופרט וכלל כיון שלא הוזכר בגמרא. ואע"ג דבעלמא פחות משו"פ לא חשיב ממון, שאני הכא דכתיב כל דבר אשר ישך, ומרבינן אפילו פחות משו"פ, דומה למ"ש התוס' בפרק אלו מציאות (כו, א ד"ה פרט) גבי אשר תאבד פרט לאבידה שאין בה שו"פ, דס"ד דחייב מכלל דכל אבידת אחיך, ה"נ מכל דבר מרבינן אפילו פחות משו"פ, וכיון שהוזהר בפירוש אף על פחות משו"פ כי כתיב וחי אחיך קאי אף על פחות משו"פ. ואפשר לומר דשאני גזל דאינו בתורת השב משום דמהני מחילה, ופחות משו"פ לא קפדי אינשי ומחלי להדדי, וכדאיתא בפ' ד' מיתות (סנהדרין נו, א), אבל גבי רבית דלא מהני מחילה, משום דכל רבית שבעולם הוא מחילה ואפ"ה התורה אסרה מחילה זו, וכמ"ש רבינו בפ"ד, כי הוי נמי פחות משו"פ יוצאה בדיינים, דאין חילוק גבי רבית בין שו"פ לפחות משו"פ, דכולהו

תרומה וכתב דהרמ"ה פליג נמי אקרקע, והיינו דקאמר אפילו פחות משו"פ אסור, כלומר, לא מיבעי קרקע שהוא ממון גמור, אלא אפילו פחות משו"פ אסור, ונקט פחות משו"פ לאשמועינן דאינו יוצא בדיינים, ולעולם דקרקע אסור ויוצא בדיינים".

וחלק על הגידולי תרומה: "ול"נ דהרמ"ה לא פליג אקרקע, דאיהו נמי דריש כלל ופרט וכלל וממעט קרקע ופחות משו"פ, אלא דס"ל דפחות משו"פ הוי כדין חצי שיעור דאיסורין דקי"ל דאסור מן התורה, וגבי ממון הוי דכוותיה, וכמ"ש רבינו בפ"א מהלכות גניבה אסור לגנוב כל שהוא דין תורה, וכתב ה"ה שהוא כדין חצי שיעור באיסורין, ה"נ גבי רבית הוי דכוותיה. ומ"מ אינה יוצאה בדיינים, דומיא דגזל שכתב רבינו בפ"א דגזילה דהגזול פחות משו"פ אע"פ שעבר אינו בתורת השב גזילה. אבל גבי קרקע דלא שייך דין דחצי שיעור לעולם דס"ל דשרי מן התורה. וכי דייקנן בדברי התוס' והרא"ש לא מצינו שחולקים על דברי הרמ"ה הללו, דדוקא גבי קרקע כתבו התוס' דשרי מן התורה, אבל פחות משו"פ אפשר דמודו להרמ"ה דאסור מן התורה כדין חצי שיעור"⁵.

דיינן שהגדולי תרומה מפרש בדעת הרמ"ה שגם בקרקע שייך איסור ריבית משום שהוא ממון גמור, ומחדש שעובר גם בפחות משו"פ. אבל המשל"מ חולק עליו, ומפרש

5. ועד"ז כתב בביאורי הגר"א סי' קסא סק"ג: "אבל אין מוציאין בו. עש"ך סק"ג, והטעם דלא ניתן להשבון, כמ"ש בב"ק קה, א. ומשמע בטור דהרמ"ה לא פליג אתוס' אלא בפחות משו"פ, אבל בקרקע מודה מהא דכתובות, אבל בשו"פ לא מוכח דקרא לא מייירי אלא בשו"פ משום השבון דכתיב וחי אחיך, וקי"ל דחצי שיעור אסור מן התורה, וכמו בגזל דאסור אף בכ"ש ולא ניתן להשבון דוקא בשו"פ, וכן הדיא דכלל ופרט שב' תוס' לא מימעט מיניה אלא קרקע".

הוי מחילה ואפ"ה אסרה תורה וחייבה להחזיר".

היינו שמבאר בדעת הרמב"ם שהאיסור בפחות משו"פ אינו מדין חצי שיעור, אלא זהו דבר הנכלל באיסור גופא כמו יותר משו"פ, ומקור האיסור הוא מהדרשה ד"כל דבר אשר ישך", שמרבה אפילו פחות משו"פ שאינו חשוב ממונ⁶.

ולפי דבריו נראה לכאורה, שכשם שהרמב"ם חולק בעיקר הענין, ואינו דורש כלל ופרט וכלל למעט פחות משו"פ, אלא אדרבה דורשים מ"כל דבר" לרבות אפילו פחות משו"פ, כמו כן נראה שאינו ממעט קרקע, אלא גם קרקע נכללת באיסור ריבית דאורייתא.

דעת רבינו

ורבינו כתב כנ"ל: "כל דבר אשר ישך, אפילו עצים ואבנים... ואפילו אין בה שוה פרוטה". ולכאורה נראה מדבריו שאזיל בשיטת המשל"מ בדעת הרמב"ם, שאיסור פחות משו"פ אינו מדין חצי שיעור (וכן משמע מכך שבהלכות גניבה וגזילה ס"א כתב רבינו

שפחות משו"פ אסור מדין חצי שיעור, וכאן לא כתב כן).

ולפי ז' נראה לומר, שגם בנוגע לקרקע ס"ל שנכלל באיסור ריבית, וכמובא לעיל בשיטת הרמ"ה לדעת הגדו"ת שמרבים קרקע מ"כל דבר" (ואין ממעטים מ"כלל ופרט וכלל"). והדברים מתאימים עם דברי הש"ך סי' קסא סק"א שיש להחמיר בקרקע (הגם שהשו"ע לא כתב ההלכה בזה להדיא).

הוצאה בדינין בפחות משה פרוטה

בשו"ע סי' קסא ס"א כתב: "בפחות משה פרוטה יש איסור רבית, אבל אין מוציאין אותו בדינין".

וביאר בזה הלבוש שם: "ואפילו פחות משה פרוטה יש בו איסור ריבית דאורייתא, אלא שאין מוציאין אותו בדינין, מפני שאין דיינין נזקקין לפחות משה פרוטה כדאיתא בהלכות דיינים (סי' ו) בלבוש עיר שושן"⁷.

ואלם הש"ך סק"ג כתב: "אבל אין מוציאין אותו בדינינים. נראה דאפילו הדיינים

6. וראוי להביא גם את הסבר הפנ"י בב"מ סא, א ד"ה וי"ל למדרש: "והא דאיצטריך למעט פחות משו"פ בריבית טפי מגזל ואונאה, י"ל משום דריבית לא תליא בממונא, דהא אפילו בלוח אסרה רחמנא, וא"כ ס"ד דאפילו פחות משו"פ, קמ"ל דלא".

7. ובתחילת דבריו כתב הלבוש: "בכל דבר שהוא מוסיף לו בפרעונו מחמת שהלוח לו יש בו משום ריבית דאורייתא, בין כסף בכסף בין אוכל באוכל בין כסף בכסף בין כסף באוכל, בין שאר דברים בכסף ואוכל בין כסף ואוכל בשאר דברים בין שאר דברים זה בזה, אע"ג דכתיב (דברים כג, כ) נשך כסף נשך אוכל, הא מרבין (ב"מ סא, א) מדכתיב כל דבר אשר ישך, לרבות שכל דבר של הלואה יש בו משום איסור ריבית. ואפילו פחות משה פרוטה יש בו איסור ריבית דאורייתא". ונראה להדיא מדבריו שהאיסור בפחות משו"פ הוא מדאורייתא, מחמת "כל דבר אשר ישך".

וכן נראה מפשטות דברי הרמב"ם פ"ו מהלכות מלוה ה"א: "כל הלואה בתוספת כל שהו הרי זו רבית של תורה", אלא שמסיים שם: "ויוצאה בדינין".

ד"ר דכיון שהאיסור בפחות משו"פ הוא בתורת "חצי שיעור", והכפייה על ריבית אינה שיעור לנכסיו כבגל אלא רק ש"מכין עד שתצא נפשו", לכן אין עונשין בזה על חצי שיעור.

א"ל לפי מה שכתבנו לעיל בדברי המשל"מ בשיטת הרמב"ם (וכתבנו שכן משמע מדברי רבינו), שאיסור ריבית בפחות משו"פ אינו מדין חצי שיעור אלא נכלל באיסור עצמי, א"כ לכאורה א"א לתרץ כמ"ש החוות דעת, אלא מוכרחים לפרש לשיטת המשל"מ (ורבינו) כהסבר הלבוש, שאינו יוצא בדיונים משום שאין נזקקין לפחות משו"פ.

האם האיסור משום דחוי לאיצטרופי

ויש להוסיף, הנה לדעת הסוברים דאיסור פחות משו"פ בריבית הוא מחמת חצי שיעור דנו האחרונים שהרי הטעם דחצי שיעור אסור הוא משום ד"חזי לאיצטרופי", ולכאורה כיצד שייך דבר זה בריבית?⁸

ובפ"ת כתב (וכעין זה כתב במקור מים חיים) שאם באיזה זמן אחר ההלוואה יוסיף חיוב של עוד חצי פרוטה אינו חשוב ריבית קצוצה דאורייתא, כיון שבשעת ההלוואה לא היה ריבית קצוצה, ולפ"ז אינו

רוצים להזדקק לישב בדין אין מוציאין אותו, ודלא כהעט"ז שכתב הטעם משום שאין בית דין נזקקין לפחות משו"פ, כדאיתא בחו"מ סי' ו. ע"כ. ועוד, דהא כתב המחבר שם דגומרין אפילו בפחות משו"פ, ע"ש⁸. ויש להבין כוונתו בזה, האם סובר שאין יוצא בדיונים בכל אופן משום שאיסור ריבית בפחות משו"פ אינו אלא מדרבנן.

והחוות דעת סק"ב מתקשה בהסבר שיטת הש"ך: "ולכאורה קשה, כיון דמסיק בסק"א דרבית אסור בקרקע, אלמא דלא ס"ל הכלל ופרט שכתב הטור הביאו הט"ז בסק"א, א"כ אפילו בפחות משו"פ אסור מדאורייתא דהא מחד כלל ופרט מייתי לה הטור, וא"כ מאי שנא מגזל. ונראה דשאני גזל דנחתין לנכסיה משום הכי מוציאין אפילו בפחות משו"פ, משא"כ בריבית דאין יורדין לנכסיו רק שמכין אותו כדלקמן ס"ה, ופחות משו"פ כחצי שיעור דמי דאין מכין ועונשין ע"ז, כמ"ש הסמ"ע בחו"מ סי' שמח סק"א ע"ש. ולפ"ז אפילו אם היה הרבית פרוטה והחזיר פחות משו"פ דלגבי גזל לא קיים מצות השבה וכופין אותו כמבואר בהלכות גזילה (סי' שס ס"ד וסמ"ע סק"ט), בריבית אין כופין אותו, דאין עונשין בחצי שיעור."

8. ועד"ז הט"ז סק"א אחר ששקו"ט בדברי הראשונים הסוברים שנתמעט מכלל ופרט וכלל, מסיק: "ובב"י הביא עוד דעת הרשב"א שס"ל דלא דרשין כאן כלל ופרט, וא"כ לא נתמעט שום דבר מאיסור רבית, וכן כאן משמעות פסק השו"ע."

9. אלא דיש לחקור בביאור הגדר דחצי שיעור אסור משום ד"חזי לאיצטרופי", האם הענין הוא בדרך "סיבה" ו"טעם", דכיון שראוי להצטרף הרי זה מגדיל את האיסור גם על חלק מהשיעור, ולפ"ז מובן שבריבית שאין יכול להצטרף לא שייך חומר זה. אבל אם נפרש ענין "חזי לאיצטרופי" בתורת "ראיה" ו"הוכחה", הרי גם בזה אפשר להוכיח שעצם האיסור בהלוואת פרוטה מצטרף מב' חצאי פרוטה, ומזה מוכח שגם בחלק מהשיעור ישנו ענין האיסור.

ריבית בשעת ההלוואה, מ"מ אם אחר נתינת הריבית מחל הלוה למלוה ע"ז המחילה מועילה, ואין המלוה צריך להחזיר הריבית, ומ"מ אין המלוה לוקה על איסור ריבית גם כאשר הלוה מחל לו ע"ז, כיון שמתחילה בשעה שנטל את הריבית היה לאו הניתן להשבון. וא"כ ה"ה לענין פחות משו"פ, כיון שבשעת הנטילה היה לו (שלא ליטול, ואם נטל מחוייב) להשיב, אלא שאח"כ הלוה מוחל לו מלהשיב הרי זה נחשב "ניתן להשבון" ואינו לוקה.

ואחר כל הנ"ל יש לחזור ולהדגיש עוה"פ, שמלשון רבינו וסגנונו בסידור הלכה זו נראה שכל הפרטים המבוארים כאן הנלמדים מ"כל דבר" (האיסור בפחות משו"פ, ובב' מינים) הרי זה עצמו חלק מ"חומר העוון", שלכן החמירה התורה גם בכל אלו, דהיינו שלולא חומר העוון לא היה איסור בפחות משו"פ (כשם שאין איסור לענין גזל וכיו"ב).

ריבית שאינה ממין ההלוואה

רבינו כתב כנ"ל: "בין שהריבית היא ממין ההלוואה, בין שהיא דבר אחר". ונראה לומר ע"פ הנ"ל, שגם ענין זה שיש איסור ריבית דאורייתא כאשר ההלוואה והפרעון הם בב' מינים, זהו חלק מ"חומר" האיסור.

והביאור בזה, הנה האחרונים שקו"ט בענין לווה מין אחד ופורע ממין אחר, ושיטת החו"ד סי' קסא סק"א שאין זה בגדר

בגדר "חזי לאצטרופי". אבל לדעת הראב"ד ועוד ראשונים, וכן הוא דעת רבינו, גם כאשר קוצץ שיתן לו ריבית ועי"ז ירויח לו זמן ההלוואה הרי זה נחשב לריבית קצוצה, ומצד זה שייך לומר ד"חזי לאצטרופי".

אולם לפי מה שכתבנו בדעת רבינו, שאזיל כפשטות דברי הרמב"ם וכביאור הלבוש והמשל"מ, שאיסור ריבית בעצם חל גם בפחות משו"פ, א"כ אי"צ לכל זה, דאפילו לפי הסברא שעיקר איסור חצי שיעור הוא מחמת ד"חזי לאצטרופי" כאן יש איסור דאורייתא, שהרי כאן האיסור אינו מצד חצי שיעור אלא איסור עצמי. ואפילו את"ל שאין איסור דאורייתא בהרווחת הזמן, ואפילו שבשאר דיני תורה פחות משו"פ אינו ממון, מ"מ נכלל זה באיסור ריבית.

הטעם דאין לוקין

ויש להוסיף, בשאר איסורי תורה אין חיוב השבון בפחות משו"פ, משום שישראל מחיל על פחות משו"פ (כמבואר בסנהדרין נז, א), אבל בריבית גם בפחות משו"פ יש חיוב השבון, משום שאף שהלוה מוחל התורה לא מחלה, מפני שגם זה נכלל באיסור.

ולפ"ז נמצא, שגם בפחות משו"פ יש חיוב להחזיר את הריבית (אלא שאין ביד נזקקין לזה) כיון שלא ניתן למחילה, ולכן אין לוקין על איסור ריבית גם בפחות משו"פ.

עוד זאת, הנה לשיטת הרמב"ם הל' מלוה ולוה פ"ד הי"ג אף שא"א למחול על

עוד יש לדון, דכיון שענין הריבית הוא כעין גדר שכירות ממון, א"כ כשם שישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, כמו כן נאמר בנדון שקצץ זמן לחלק ההלוואה והגיע זמן הפרעון ולא פרע, שנמשך בזה תנאי ההלוואה הקודמת לזמן העתיד, ולכן שייך כאן "חזי לאצטרופי" שהרי ישנו המשך מההלוואה הראשונה.

חשוב הלוואה. וצ"ל שדבר זה עצמו נאסר מחמת חומר האיסור של ריבית, אף שיש בו דמיון למקח. וראה עוד מדברים אלו להלן.

הלוואה אלא בגדר מקח. אולם מפשטות דברי רבינו מבואר שגם כשהפרעון אינו ממין ההלוואה הרי זה ריבית דאורייתא, ולכאורה היינו משום שנותן לו בתורה הלוואה הרי זה

סימן ג

האם הלזה נחשב לכופר

ביאור סעיף ב בדברי רבינו

ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים". היינו שענין הכפירה באלקי ישראל וביצי"מ הוא גם על הלווה בריבית. ועוד זאת, שהכותב שטר ריבית (ובפשטות היינו סופר בעלמא) הרי זה דרגא חמורה יותר בכפירה (שאינו רק כ"כופר", אלא) "כותב ומעיד עליו עדים שכפר".

איפור ריבית בעכו"ם

במקור דברי הרמב"ם שהמלוה בריבית הרי זה כופר בה' וביציאת מצרים, כתב המגיד משנה שם: "וכן כל הלזה ומלוה בריבית בין לבין עצמן וכו' וכפרו ביציאת מצרים. שם בראש הפרק (סא, ב), ופי' שהן כופרין בהשגחה ויציאת מצרים שהיו בה מופתים מחודשים מורה על ההשגחה, ונמצאו כופרין בה' בהכרח".

אולם לא נזכר שם בפרטיות אודות כך שאינו קם ביציאת מצרים, ורבינו הוסיף כנ"ל דברים אלו, וציין מקורו בקיצור דברים: "תוס' שם ב"מ ע, ע"ב ד"ה תשיך לשינויא קמא". ו**לכאורה** הכוונה לדברי התוס': "וא"ת, כיון דריבית עכו"ם שרי לאידך לישנא, למה לא חיה אותו שהלוה בריבית

כותב רבינו בס"ב: "וכל המלוה בריבית כאלו כופר באלהי ישראל וביציאת מצרים, ואינו קם בתחיית המתים, ואף בעולם הזה נכסיו מתמוטטים וכלים".

ומקור דבריו הוא בטור ושו"ע סי' קס ס"ב: "וכל הנותן בריבית נכסיו מתמוטטין, וכאילו כפר ביציאת מצרים ובאלהי ישראל".

ונראה שרבינו מוסיף כאן בביאור "חומר העון", שברבית יש משום כפירה באלקי ישראל וכו'. ומוסיף על מה שכתבו הטור ושו"ע ש"נכסיו מתמוטטים" בעולם הזה עד שכלים, שמלבד זאת הוא נענש בזה שאינו קם לתחיית המתים (ולכאורה זהו מחמת שיש בריבית כפירה באלקי ישראל ויצי"מ).

ומפשטות דברי הטוש"ע ורבינו מבואר שחומר זה בהעוון והעונש הוא דווקא ב"מלוה" בריבית, ולא אצל הלווה.

אבל הרמב"ם פ"ד ה"ז כותב: "כל הכותב שטר ריבית ה"ז ככותב ומעיד עליו עדים שכפר בה' אלהי ישראל, וכן כל הלזה ומלוה בריבית בין לבין עצמן הרי הן ככופרים בה' אלהי ישראל וכפרו ביציאת מצרים, שנאמר את כספך לא תתן לו בנשך וגו' אני

ואולי יש לומר, שב' שיטות אלו נחלקו בגדר איסור ריבית, האם הוא איסור מעין גזל (ובכלל איסור "בין אדם לחבירו"), ולכן חל איסור זה גם על בני נח, או דילמא הוא איסור מסוג אחר (ועל דרך איסור "בין אדם למקום"), ולכן אינו חל על בני נח.

אלא שאינו מוכרח, שהרי אפשר לפרש שלגבי ישראל התורה הגדירה ואסרה את ריבית בכלל ומעין איסור גזל, ומ"מ לגבי בני נח לא אסרה התורה ריבית, כיון שנטילת הריבית היא "מדעתו" של הלווה הרי זה מפקיע מזה איסור גזל.

גדר מצות 'דינים' של בני נח

עוד ניתוסף במראה מקום המצויין בדברי רבינו: "שהוא עיקר לפ"ד הרמב"ן וכ"מ ולח"מ סוף פ"ט מהלכות מלכים".

דיינן שדברי התוס' בתי' הא', שבני נח הוזהרו על ריבית, הוא "עיקר" לפי דעת הרמב"ן.

דהנה כתב הרמב"ם שם: "ובן נח שעבר על אחת משבע מצות אלו יהרג בסיף, ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה, שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו".

וכתב הכסף משנה שם: "אבל הרמב"ן בפירוש התורה בפרשת וישלח (לד, יג) כתב, שהדיינן שמנו לבני נח בשבע מצות שלהם אינה להושיב דיינים בלבד, אבל צוה אותם בדיני גניבה ואונאה ועושק ושכר שכיר ודיני השומרים ואונס ומפתה ואבות נזיקין ודיני מלוה ולוה ודיני מקח וממכר וכיו"ב, בענין הדיינן שנצטוו ישראל ונהרג עליהם, אם

במתים שהחיה יחזקאל בבקעת דורא, כדאמר בתרגום [ירושלמי] של והוה כד שלח פרעה. וי"ל, דשמא בני נח היו מוזהרין על הרבית כמו שהוזהרו על הגזל, ואע"ג דרבית לא אתי מגזל (לעיל סא, ב), מ"מ כי היכי דדרשינן בפרק ד' מיתות (סנהדרין נו, ב) דבני נח מוזהרין על הגזל מכל עין הגן ולא גזל, ה"ה לרבית ואונאה.. ועוד י"ל דבני נח לא הוזהרו מן הרבית, והוא גברא דלא קם בבקעת דורא זה לא היה עונש, שלא היה שעת תחיית כל המתים, ולא נענש זה יותר משאר מתים שלא חיו באותה שעה, אלא חביריו זכו בשביל שנוהרו מן הרבית אע"פ שלא נצטוו, כמו שקיימו אבותינו את התורה אע"פ שלא ניתן להם".

דיינן שיש ב' שיטות בתוס': א. שנכרים הוזהרו שלא להלוות לנכרים בריבית, שהרי הוזהרו על הגזל ואיסור ריבית נכלל בגזל. ואע"פ שמבואר בגמ' שריבית אינה דומה לגזל שיהיה אפשר ללמוד האיסור מגזל, מ"מ כשם שדורשים את הפסוק "מכל עין הגן" ולא גזל, כמו כן יש לדרוש "מכל עין הגן" ולא ריבית, דסו"ס יש צד השווה בין ריבית וגזל שבשניהם אין זה ממון שלו אלא של חבירו. ולפי דיעה זו, הטעם שיחזקאל לא החיה את אותו אחד שהלוה בריבית הוא משום שהמלוה בריבית אינו קם בתחית המתים, שהרי גם הוא היה מוזהר שלא להלוות. ב. נכרים לא הוזהרו על איסור ריבית (רק על איסור גזל). והטעם שיחזקאל לא החיה את המלוה בריבית אינו בתורת עונש, אלא שאלו שנוהרו לא להלוות בריבית אע"פ שלא נצטוו זכו לתחייה. ולפי זה אין הוכחה שיש עונש שהמלוה בריבית אינו קם בתחיית המתים.

גנב ועשק או אנס ופתה בתו של חברו או הדליק גדישו וחבל בו".

ומבואר משיטת הרמב"ן שבני נח נצטוו בכמה וכמה מדיני ממונות כדיני ישראל, ומפרש רבינו בדעת הרמב"ן דמה שכתב שנצטוו על "דיני מלוה ולוה" הרי זה כולל גם דיני ריבית (ולכאורה דבר זה עולה יותר לפי הצד שאיסור ריבית עיקרו איסור בין אדם לחבירו, שלכן דומה לעושק ואונאה ודיני מקח וממכר, משא"כ להצד שעיקר האיסור הוא בין אדם למקום).

ומסיים הכס"מ: "ולשון הגמרא יש בו פנים גם לרבינו ואין להאריך", דנראה מזה דלשון הגמ' יש בו פנים לא רק לדעת הרמב"ן, אלא שיש בו "גם" לשיטת הרמב"ם.

והל"ל "מ" שם כתב: "הרמב"ן ז"ל השיג על רבינו בפרשת וישלח על הא דכתב דהדינין הוא להושיב דיינין, דבסוגיא דסנהדרין משמע דהיינו ענין הדינים דיני גניבה ואונאה וכו'. . והשתא קשה על רבינו דכולה שמעתא משמע דברייא דקאמרה דהדינין הוי מצוה בני נח הם עיקר הדינים". הרי שנוטה לומר שמהסוגיא משמע כשיטת הרמב"ן (ולדעת רבינו בשיטת הרמב"ן, כשם שמוזהרים על שאר דיני ממונות מוזהרים על דיני ריבית, כנ"ל).

עוד ניתוסף שם במראי מקומות: "ועיין בבית שמואל באהע"ז סוס"ה ס"ק טז, שדעת רוב הפוסקים דלא כרבי חידקא".

דהנה איתא במסכת סנהדרין נו, ב: "רבי חידקא אומר: אף על הסירוס". וכתב ע"ז הבית שמואל שם: "אסור לומר לכותי. הנה בפ' הפועלים מבעיא בש"ס אם אמירה לעכו"ם אסור כשאר איסורים, ובעי למפשט מהא דאסור לומר לכותי לסרס, ודוחה שם דלמא שאני סירוס דבן נח מצווה על הסירוס. ובסנהדרין אפליגו אם ב"נ מצווה על סירוס, ופסקו הרמב"ם והרא"ש והרשב"א והגמ"י דאינו מצווה, והסמ"ג והג"א פסקו דמצווה. א"כ, אמירה לעכו"ם לסרס אסור מ"מ, או מטעם אמירה לעכו"ם אסור אפילו מה שהוא אינו מצווה, או י"ל דעכו"ם מצווה על סירוס, ונפק"מ אפילו למכור לו אסור, כמ"ש בתרוה"ד סי' רצד, ויש לחוש הכא והכא לחומרא, ואמירה לכותי אסור בכל איסורים כמ"ש ביו"ד סי' רצ"ו ובתרוה"ד סי' שיח, וכן אסור למכור לו לסרס".

ולכאורה צ"ב בכוונת רבינו, שהבית שמואל שקו"ט האם ההלכה כרב חידקא לאסור סירוס בבני נח או לא, ומביא שרוב הפוסקים (הרמב"ם והרא"ש והרשב"א והגמ"י) סוברים שאינם מצויים, אולם לכאורה אין משם ראייה לנדו"ד, שהרי הפסק במחלוקת אודות סירוס אינו שייך לפסק במחלוקת האם איסור דינין כולל את כל ההלכות שנצטוו בהם ישראל, כולל ריבית.

ואולי ר"ל, שכשם שאין פוסקים כרבי חידקא דס"ל להרחיב איסור הריגה ומפרש שנכלל בזה איסור סירוס, כמו כן אין מרחיבים איסור גזל לומר שנכלל בזה ריבית, וצ"ע בזה.

סימן ד

גדר האיסור בשאר המתעסקים בריבית

ביאור סעיף ג בדברי רבינו

שסייע אחד מהן או הורהו, עובר משום לפני עור לא תתן מכשול".

הרי שמתחיל בכך שגם הלווה עובר על איסור ריבית, וממשיך: א. ש"כן" ישנו איסור על המתעסק בין המלוה והלווה. ב. כל מי שהיה ערב או סופר או עד, גם הוא עובר על האיסור. ג. מפרט את מספר הלאווין שעובר כל אחד, בכמה עובר המלוה ובכמה הלוה ובכמה הערב והעדים ובכמה שאר המסייעים. ד. מסיים שכל מה שהיה סרסור או מסייע או מורה הרי זה עובר משום לפני עור.

ובפשוט נראה לפרש, שמה שכתב בתחילת הדברים "אסור להתעסק בין לזה ומלוה" קאי בין על הערב והעדים ובין על הסרסור וכיו"ב, שלכאורה גם הסרסור והמסייע נחשבים בכלל "מתעסק" בין הלוה והמלוה, וכדמוכח גם מזה שעוברים על לפני עור.

אלא שמ"מ יש מקום להסתפק בזה, שהרי נוסח הרמב"ם הוא שמיד אחר שכתב "אסור להתעסק בין לזה ומלוה" מפרט אודות הערב והעדים, ורק אחר שמנה את הלאווין שעובר כל אחד הזכיר את ה"סרסור" ומי ש"סייע אחד מהן", וא"כ יש משמעות לומר שאלו האחרונים אינם באותו גדר של ה"מתעסק בין לזה ומלוה". כלומר, המתעסק נכלל גם באלו שעל ידם משים המלוה את הנשך על הלוה (ועוברים גם על "לא

כותב רבינו בס"ג: "ואסור להתעסק בין לזה ומלוה בריבית, וכל מי שהיה סרסור ביניהם, או שסייע את אחד מהם, או הורהו מקום ללות או להלוות, הרי זה עובר משום לפני עור לא תתן מכשול, אם לא היה האיסור נעשה בלעדו, ואם היה נעשה בלעדו אסור מדברי סופרים, מפני שמחזיק ידי עוברי עבירה".

והנה הטור ושו"ע ס"א כתבו רק שהערב והעדים עוברים, ולא פרטו את שאר המסייעים בדבר. ובדברי רבינו מיוסדים על דברי הרמב"ם בפ"ד מהלכות מלוה ולוה ה"ב (מובא גם בש"ך סי' קס סק"א): "כדרך שאסור להלוות כך אסור ללוות בריבית, שנאמר לא תשיך לאחריך, מפי השמועה למדו שזו אזהרה ללוה, כלומר לא תנשך לאחריך. וכן אסור להתעסק בין לזה ומלוה בריבית, וכל מי שהיה ערב או סופר או עד ביניהן הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר לא תשימון עליו נשך, זו אזהרה אף לעדים ולערב ולסופר. הא למדת שהמלוה בריבית עובר על ששה לאווין: לא תהיה לו כנושה, את כספך לא תתן לו בנשך, ובמרבית לא תתן אכלך, אל תקח מאתו נשך ותרבית, לא תשימון עליו נשך, ולפני עור לא תתן מכשול. והלוה עובר בשנים, לא תשיך לאחריך, ולפני עור לא תתן מכשול. ערב ועדים וכיו"ב אין עוברים אלא משום לא תשימון עליו נשך, וכל מי שהיה סרסור בין שניהם או

תשימון"), והמסייע אינו עובר אלא אלפנ"ע, משום שאינו משים הנשך על הלוה וממילא אינו נכלל בחומר האיסור ד"לא תשימון נשך" דהוא דוקא כשמתעסק בין שניהם.

אך יש לדחות דברים אלו אפילו לפי נוסח הרמב"ם, כיון שכתב "שהיה הסרסור בין שניהם" ואעפ"כ לא כתב שעובר א"לא תשימון" וכמ"ש הלח"מ שאינו עובר בזה אלא "משום ששמו הרבית.. וזה הסרסור לא שם הרבית כלל", דרך העדים יוצרים הרבית בעדותם על ההלוואה ברבית ולא הסרסור, אבל המתעסק אינו נחשב כ"משים נשך". ולכן מסתבר יותר שכוונת הרמב"ם היא שכל "המתעסק בין לוה ומלוה" היינו כל אחד שהיה לו איזה שייכות בדבר, הן אצל שניהם או אפילו רק אצל אחד מהן, אלא שאח"כ מפרט הלאווין אצל כאו"א מהם.

ומדברי רבינו נראה ברור כפירוש זה, שהיפך הדברים מסדר הרמב"ם, ומיד אחר שכותב "אסור להתעסק בין לוה ומלוה ברבית" כותב "וכל מי שהיה סרסור ביניהם או סייע אחד מהם" עובר בלפני עור¹⁰.

החילוק בין לפני עוור ובין סיוע לעוברי עבירה.

התוס' בב"מ עה, ב כתבו: "ערב ועדים אין עוברין אלא משום כל תשימון -

זימנין דעברי נמי אלפני עור לא תתן מכשול, כגון שלא היה מלוה בלא ערב ועדים, אבל לא תשימון פסיקא ליה, אבל לפני עור זימנין דלא עברי, כגון שהיה מלוה לו בלאו הכי, כי היכי דמושיט כוס של יין לנזיר לא עבר אלא היכא דקאי בתרי עברי נהרא, שלא היה שותהו אם לא היה זה (ע"ז ו, א)."

ועד"ז מפרט רבינו לענין הסרסור והמסייע, שעובר משום לפני עור רק אם "לא היה האיסור נעשה בלעדו". אלא שמוסיף שאפילו אם האיסור היה נעשה בלעדו, שאינו עובר אז על איסור דאורייתא של לפני עור, מ"מ עובר באיסור "שמחזיק"¹¹ ידי עוברי עבירה". ומציין ע"ז ל"תוס' בשבת ג, א", שם מבואר שגם כאשר הבעה"ב נותן רשות לעני להוציא מרה"י לרה"ר בענין שהעני היה יכול להוציא בלי סיוע בעה"ב, גם בזה יש איסור דרבנן.

ובבב"ל הענין יש לעיין, דהנה הגמ' והרמב"ם מונים את הלאווין שעובר כל אחד מהמתעסקים בהלוואה בריבים, ומפרטים גם את הלאו דלפני עור, ולכאורה צ"ב, הרי לאו זה שייך בכל האיסורים, וא"כ מדוע הוצרכו לפרשו בפרטיות באיסור ריבית יותר מבשאר איסורים.

ואולי יש לבאר, שהאיסור של לפני עור כאן הוא איסור פרטי השייך לכלל איסורי

10. וראה עוד בענין זה בבב"מ ג' ס' קס הגה"ט סק"ח.

11. ויש לעיין בדיוק הלשון "מחזיק ידי עוברי עבירה", ולא כמו שכתב בס' שמו"ג לענין הוצאת העני מרשות לרשות "מסייע" (ובפרט שא' הציורים כאן הוא "שסייע את אחד מהם").

עוד יש להעיר, דהלשון "מחזיק ידי עוברי עבירה" מבהיר בבירור גמור שגדר האיסור הוא בחיזוק לגברא שעובר העבירה (במקום שהיה לו להפריש אותו מלעבור על האיסור, כמ"ש התוס' בשבת שם). ואילו הלשון "מסייע לעוברי עבירה" משמע יותר שהסיוע הוא לעצם פעולת העבירה.

ולפי הצד שזהו איסור כללי בלבד אינם פסולים לעדות.

העוברים על לא תשימון עליו נשך

ממשיך רבינו וכותב: "ומי שנעשה עד ביניהם או ערב וכן הסופר, עובר בלא תעשה של תורה, שנאמר לא תשימון עליו נשך, ואפילו היה מלווה בלעד (ואפילו אינו ערב אלא בעד הקרן בלבד, אם לא היה מלווה בלעדו עובר משום ולפני עור וכו', ואם היה מלווה בלעדו אסור מדברי סופרים כמו שנתבאר)".

בסוף הסעיף מבאר רבינו שהעד והערב והסופר דינם חמור יותר משל המתעסק, שהם עוברים על לאו מיוחד של "לא תשימון עליו נשך". יתירה מזה, איסור זה אינו תלוי האם ההלוואה נעשית דווקא כשהם משתתפים בו או אפילו היתה יכולה להיעשות בלעדיהם, כיון שבפועל הם משתתפים ב"שימת הנשך".

ומחדש רבינו בסוגריים (ויש לעיין האם מסתפק בזה¹²), שגם מי שהוא ערב

ריבית, דהיינו שכאשר מדובר על מכשיל באיסור ריבית הרי זה "א ריבית'דיקער איסור". ומטעם זה כוללים איסור זה במנין הלאווין שעובר, שגם איסור זה הוא איסור ריבית ככל שאר האיסורים (בחקירה זו כמה אחרונים והצפנ"נ, והובא בלקו"ש חי"א עמ' 941).

אך אין הכרח לחדש כן, ואפשר לבאר הטעם שהדגישו כאן את האיסור של לפני עור יותר מבשאר מקומות באו"א: א. היות שמבארים כאן את כל מי שעובר בלאו בהלוואת ריבית זו, מוסיפים גם את אלו שמסייעים ועוברים על לפני עור. ב. החידוש הוא שאפילו מסייע כזה שאינו ממציא את עצם ההלוואה ממש (שהיא באה מהמלווה), מ"מ כיון שמסייע באופן שהמלווה נותן רשות להלוות הרי הוא נכלל באיסור לפני עור.

ואולי יש לומר שמחלוקת הפוסקים¹² האם המתעסק בריבית באופן שעובר על לפני עור בלבד פסול לעדות או לא תלויה במה שכתבנו, שלפי הצד שה"לפני עור" כאן הוא חלק מאיסורי ריבית הרי הם פסולים לעדות,

12. בכנה"ג סי' קס הגה"ט סק"ז כתב: "ומצאתי און לי בתשו' מהר"א ששון מ"י שעל מ"ש ריב"ה בחו"מ סי' לד אות לו והרי נסתפק בערב ועדים אי פסילי, כתב כשהיה מלווה בלא הם מיירי דאי לאו הכי תיפוק לי דעברי אלפני עור ע"כ. הא קמן שאפילו ערב ועדים דעברי על לאו דולפני עור לא תתן מכשול פסולים לעדות, וכ"ש או לפחות ד"ה לזה דעובר על לא תתן מכשול דפסול לעדות. ואע"פ שהרב הגדול מהר"י באסאן פי' תשו' הרשב"א באופן שאפילו לאו דלא תתן מכשול ליכא, הרמב"ם סובר דאיכא משום לא תתן מכשול וכ"ן. מהרל"ח סי' ק"ג".

ובש"ך חו"מ סי' נב סק"א הביא שדעת הרמב"ן שהעדים פסולים לעדות, אך לא מצד הלאו ד"לפני עור" כי אם מצד "לא תשימון נשך". וראה בחו"מ סי' לד ונו"ב (ש"ך נטה"מ ופתחי תשובה) שיש סוברים שהעדים והסופר אינם פסולים לעדות, משום "דלא משמע להו" שעושים איסור, ולפי דבריהם או"ל שגם לענין לפני עור ס"ל שאין עושים איסור. רצ"ע.

13. דיש מקום לומר שעובר אפילו על "לא תשימון נשך", כיון שהוא ערב בחלק של הלוואה שיש בה "שימת" וקציצת נשך.

בהלוואה שיש בה ריבית שעובר על איסור (באם המלוה לא היה נותן את ההלוואה בלי ערבות על הקרן הרי זה עובר על לפני עור דאורייתא, ובאם המלוה היה נותן את ההלוואה בלי ערבות על הקרן עובר רק על איסור דרבנן שמחזיק ידי עוברי עבירה).

על הקרן בלבד ולא על הריבית, שנמצא שאינו עובר על האיסור של "לא תשימון נשך" כיון שאין לו שייכות עם "שימת" וקציצת הנשך, מ"מ מאחר שהוא ערב על חלק מהלוואה זו שיש בה ריבית הרי הוא מכשיל את שניהם באיסור ריבית, והרי הוא ככל המתעסק

סימן ה

כללו של רבית: שכר בעד המתנת חוב

ביאור סעיף ד בדברי רבינו

נטר הלוואה שהרויח לו עליה זמן, אלא אפילו אוזולי במכר משום הרוחת זמן אסור, והיינו דנקט כל" (ומסתבר לומר שגם כוונת רש"י לכך, אלא שנקט במכר כדי להדגיש את החידוש במימרא זו, שקאי גם על איסור רבית דדברי סופרים).

ובן נקט הטור סי' קסא, והעתיק לשונו הרמ"א ס"א: "כלל דרבית דכל שהוא אגר נטר אסור, בין שהוא דרך מקח בין שהוא דרך הלוואה, אלא שבדרך מקח אינו רק אבק רבית שהוא מדרבנן".

וזוהו ג"כ כוונת רבינו, שהכלל של רבית, הן באיסור של תורה והן באיסור של דברי סופרים, הוא שנוטל "שכר המתנת החוב", אלא שאם נוטל את השכר הזה "שלא על ידי מקח וממכר" הרי זה רבית של תורה, ואם נוטלו על ידי "מקח וממכר" הרי זה רבית של דברי סופרים, וכמו שיתבאר בהמשך.

אופנים נוספים באיסור רבית מדאורייתא ממש"ך רבינו: "אפילו לא פסק לו בשעת הלוואה, אלא אחר כך כשבא לתבעו

כותב רבינו בס"ד: "וכללו של רבית הוא, כל שנוטל מחבירו איזה שכר בעד המתנת החוב שהוא חייב לו, אם הוא נוטל בעד המתנת החוב בלבד, שלא ע"י מקח וממכר, הרי זו רבית של תורה".

מבואר להדיא מדברי רבינו, כי לקיחת שכר בעד המתנת מעות בדרך הלוואה אסורה מדברי תורה, ולקיחת שכר בעד המתנת מעות בדרך מקח וממכר אסורה מדברי סופרים בלבד.

ומקור הדברים בגמ' ב"מ סג, ב: "אמר רב נחמן, כלל דריביתא - כל אגר נטר ליה אסור". היינו שיסוד איסור רבית הוא שאין למלוה לקחת שכר מהלווה בעד המתנת מעותיו אצלו. והנה רש"י מפרש את דברי רב נחמן בנוגע לאיסור דרבנן, על ידי מקח וממכר, וז"ל: "אגר נטר ליה - שכר המתנה, אי מוזיל גבי משום המתנה, שמקדים לו המעות, והמקח אין לו למוכר עכשיו". אבל הריטב"א שם מפרש שזהו הכלל בכל רבית: "כל אגר נטר לי - פירוש, לא מיבעיא אגר